

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра бізнес - адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної
діяльності

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: «Державне регулювання менеджменту освіти в умовах модернізації»

Виконав : студентка 2 курсу, групи 8.0739-зокс-з
спеціальності 073 Менеджмент освітньої програми
Менеджмент закладів освіти, культури та спорту
Іванютина В.М.

Керівник : завідувач кафедри бізнес-адміністрування і
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
доктор наук з державного управління, професор
Бікулов Д. Т.

Рецензент : доцент кафедри бізнес-адміністрування і
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
кандидат наук державного управління, доцент
Петрова К.В.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет менеджменту

Кафедра бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр

Спеціальність 073 Менеджмент

Освітня програма Менеджмент закладів освіти, культури та спорту

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

Д.Т. Бікулов

« ____ » _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Іванютина Вікторія Миколаївна

1. Тема роботи «Державне регулювання менеджменту освіти в умовах модернізації»

керівник роботи: Бікулов Д.Т., завідувач кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, доктор наук державного управління, професор

затверджені наказом ЗНУ від 02.06.2020 року № 664-с

2. Строк подання студентом роботи 23.11.2020 р.

3. Вихідні дані до роботи навчальні посібники, монографії, періодичні та аналітичні вітчизняні та зарубіжні матеріали, фінансова звітність підприємства, інтернет ресурси

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

2. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

3. ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ МЕНЕДЖМЕНТУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) __
10 таблиць
10 рисунків

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Бікулов Д.Т.		
2	Бікулов Д.Т.		
3	Бікулов Д.Т.		

7. Дата видачі завдання _____ 20.04.2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Затвердження теми кваліфікаційної роботи у наукового керівника.	20.04.2020	
2.	Затвердження змісту роботи.	30.04.2020	
3.	Огляд літератури за темою кваліфікаційної роботи.	30.04.20-16.05.20	
4.	Розробка чернетки I розділу кваліфікаційної роботи.	17.05.20-23.05.20	
5.	Написання I розділу кваліфікаційної роботи.	24.05.20-27.05.20	
6.	Збір розрахунково-аналітичного матеріалу за темою.	28.05.20-25.06.20	
7.	Розробка чернетки II розділу кваліфікаційної роботи.	26.06.20-29.08.20	
8.	Написання II розділу кваліфікаційної роботи.	30.08.20-06.09.20	
9.	Розробка чернетки III розділу кваліфікаційної роботи.	07.09.20-14.09.20	
10.	Написання III розділу кваліфікаційної роботи.	15.09.20-29.10.20	
11.	Оформлення кваліфікаційної роботи згідно вимог.	30.10.20-02.11.20	
12.	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	09.11.2020	
13.	Проходження нормоконтролю.	09.11.20-22.11.20	
14.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру.	23.11.2020	
15.	Захист кваліфікаційної роботи.	грудень 2020	

Студент _____
(підпис)

В.М. Іванютіна
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____
(підпис)

Д.Т. Бікулов
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____
(підпис)

С. В. Маркова
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра на тему “Державне регулювання менеджменту освіти в умовах модернізації” є комплексним науковим дослідженням проблеми розвитку державного управління освітою в сучасних умовах.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є науково-теоретичне обґрунтування практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання системи вищої освіти. Для її досягнення було поставлено такі завдання:

- визначити напрями вдосконалення механізму державного регулювання системи вищої освіти;
- дослідити особливості діяльності закладів вищої освіти в Україні;
- проаналізувати сучасний стан державного регулювання системи вищої освіти.

Об’єктом дослідження є процес державного регулювання системи вищої освіти в умовах її реформування.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади формування механізмів державного регулювання системи вищої освіти в Україні.

Для виконання поставлених завдань використано загальнонаукові методи: проблемно-цільовий та структурно-функціональний аналіз основних теорій і практики управління системи освіти – для виділення й обґрунтування механізмів її державного регулювання; історико-логічне вивчення наукових праць провідних учених у сфері державного управління, загальної теорії управління та управління освітою; абстрактно-логічний метод – для теоретичного узагальнення й формулювання висновків.

ОСВІТА, ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, МЕНЕДЖМЕНТ, УНІВЕРСИТЕТ,
РІВЕНЬ ОСВІТИ, ФОНД, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ, РИНОК ПОСЛУГ

ABSTRACT

The master's qualification work on "State regulation of education management in the modernization" is a comprehensive research study of the development of public education management in modern conditions.

The purpose of the master's qualification work is a scientific and theoretical substantiation of practical recommendations for improving the state regulation of the higher education system. To achieve this, the following tasks were set:

- identify areas for improving the mechanism of state regulation of higher education;
- to study the peculiarities of the activity of higher education institutions in Ukraine;
- to analyze the current state of state regulation of the higher education system.

The object of research is the process of state regulation of the higher education system in terms of its reform.

The subject of the research is theoretical and practical principles of formation of mechanisms of state regulation of the system of higher education in Ukraine.

To perform the set tasks, general scientific methods were used: problem-targeted and structural-functional analysis of the main theories and practices of management of the education system - to identify and justify the mechanisms of its state regulation; historical and logical study of scientific works of leading scientists in the field of public administration, general theory of management and education management; abstract-logical method - for theoretical generalization and formulation of conclusions.

EDUCATION, PUBLIC ADMINISTRATION, MANAGEMENT,
UNIVERSITY, LEVEL OF EDUCATION, FOUNDATION, LOCAL
GOVERNMENT, SERVICES MARKET

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1	9
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ	9
1.1. Сучасна парадигма та особливості державного регулювання системи освіти	9
1.2. Обґрунтування необхідності державного фінансування системи вищої освіти	18
РОЗДІЛ 2	26
СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	26
2.1. Сучасний стан розвитку системи вищої освіти в Україні	26
2.3. Ефективність бюджетного фінансування системи вищої освіти	33
2.3. Прогнозування розвитку системи вищої освіти в Україні.....	42
РОЗДІЛ 3	50
УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	50
3.1. Удосконалення механізмів державного регулювання системи вищої освіти	50
3.2. Державно-громадський контроль у системі вищої освіти	63
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76

ВСТУП

Кваліфікаційна робота магістра на тему “Державне регулювання менеджменту освіти в умовах модернізації” є комплексним науковим дослідженням проблеми розвитку державного управління освітою в сучасних умовах.

Система освіти проникає в усі сфери життя людини, а найтіснішим є її зв'язок із розвитком ринку праці держави. При цьому стимулювання розвитку системи освіти здійснити простими адміністративними методами або шляхом саморегулювання самої освітньої системи видається нам малоімовірним. Необхідною складовою є якісна перебудова системи державного регулювання в освітній сфері, що передбачає застосування сучасного інструментарію, методів і концепцій державного управління.

Значна частина проблем системи вищої освіти спричинені економічним дисбалансом у державі, постійними політичними кризами, неспроможністю органів публічної влади вчасно приймати ефективні управлінські рішення, реагувати на зміни в суспільстві, щоб адаптувати систему вищої освіти до нових викликів держави.

Основні напрями розвитку системи освіти й механізми її державного регулювання мають бути конкретизовані розвиненою законодавчою базою, достатнім та ефективним бюджетним фінансуванням, досконало продуманою та виваженою концепцією.

Питання управління освітою вивчали В. Андрущенко, В. Дзоз, Д. Дзвінчук, О. Зайченко, І. Каленюк, В. Князев, В. Огнев'юк, Н. Островерхова, Н. Протасова, О. Падалка, Н. Подольчак, В. Тертичка, В. Цветков. Серед найбільш відомих зарубіжних учених, котрі розробляли проблеми вищої школи, можна назвати Ф. Альтбаха, Г. Келлі, К. Павловського, А. Річардса, П. Скотта та ін.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є науково-теоретичне обґрунтування практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання системи вищої освіти. Для її досягнення було поставлено такі завдання:

- визначити напрями вдосконалення механізму державного регулювання системи вищої освіти;
- дослідити особливості діяльності закладів вищої освіти в Україні;
- проаналізувати сучасний стан державного регулювання системи вищої освіти.

Об'єктом дослідження є процес державного регулювання системи вищої освіти в умовах її реформування.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади формування механізмів державного регулювання системи вищої освіти в Україні.

Для виконання поставлених завдань використано загальнонаукові методи: проблемно-цільовий та структурно-функціональний аналіз основних теорій і практики управління системи освіти – для виділення й обґрунтування механізмів її державного регулювання; історико-логічне вивчення наукових праць провідних учених у сфері державного управління, загальної теорії управління та управління освітою; конкретно-історичний аналіз – для уточнення основних понять, що зазнали змін у процесі розвитку системи вищої освіти; абстрактно-логічний метод – для теоретичного узагальнення й формулювання висновків.

Методологічною базою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених. Інформаційною базою дослідження є закони України; укази Президента України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали державних органів статистики, дані провідних вищих навчальних закладів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ

1.1. Сучасна парадигма та особливості державного регулювання системи освіти

Розглядаючи соціальну сутність системи вищої освіти, слід виділити три класи (типи, рівні) завдань, які вона призначена для вирішення. Формування соціальних потреб громадян у освітніх послугах, спрямування інтересів молоді на вищу освіту. У той же час, на наш погляд, ми не повинні повністю покладатися на ринкові важелі для визначення потреби у спеціалістах, як це відбувається сьогодні, а на державному рівні для визначення певних кількісних та якісних орієнтирів, які дозволять сформувати відповідну мережу навчальних та наукових установ. матеріально-технічна та науково-методична база. Регулювання характеру, змісту та обсягу набутих та набутих знань на основі розробки нових навчальних планів, програм, методів та форм навчання. Якщо для XIX ст. критерієм оцінки знань був принцип "ти знаєш - ти не знаєш", для XX століття. - "ти розумієш - ти не розумієш", то для XXI ст. визначальним фактором є не тільки здатність засвоювати вже набуті знання, а й здатність використовувати їх на практиці та виробляти нову теорію. Необхідно здійснити перехід від репродуктивної до інноваційної форм навчання.

Розробка, впровадження та регулювання різноманітності культурного, освітнього та наукового простору країни на основі системи міжнародних стандартів, яка враховувала б альтернативність, тривалість, безперервність та різноманітність форм навчання, забезпечувала конкурентоспроможність вітчизняних вищих навчальних закладів з іноземними університетами та інститутами. Характерними рисами освіти в порівнянні з іншими освітніми та науковими системами є: єдність соціального, культурного, економічного та

наукового середовища, яка на основі системи та взаємодії утворює певний інтегрований результат, який виявляється в процесах відродження громадянського суспільства; систематичне відтворення на високому інтелектуальному та культурному рівнях одночасно всіх елементів процесу набуття, оновлення та виробництва знань: джерело знань (наука), носій знань (учитель), об'єкт та предмет знань (учень, студент); відкритість освітнього та наукового простору, можливість швидкої адаптації вчених до мінливих умов економічного та соціального стану; високий рівень конкуренції у галузі наукової та освітньої діяльності як усередині країни, так і за її межами. Можна стверджувати, що вища освіта - це рівень освіти, здобутий людиною в освітньому закладі в результаті послідовного, систематичного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту освіти, заснованого на повній загальній середній освіті та завершенням державної атестації.

Необхідно співвіднести теорію освіти з основними поняттями публічного управління та адміністрування.

Г.В. Атаманчук стверджує, що термін управління (англ.: management, administration, фр.: administration, нім. - адміністративний) починається тоді, коли існує свідомий початок у відносинах, стосунках, явищі, процесі, інтересі, знанні, волі, енергії, дії людини [5, с. 23].

На наш погляд, управління є необхідною умовою розвитку суспільства, спільної роботи людей у відповідних сферах, для досягнення певних цілей у сферах діяльності. Ці заходи здійснюються людьми, що підлягають управлінню можна описати як низку цілеспрямованих дій, що забезпечують координацію спільної роботи координацію для досягнення цілей, що мають соціальне значення для вирішення проблем.

Ми поділяємо думку вчених (В. В. Цветков, В. П. Горбатенко) [27, с. 119], що управління - це головним чином соціальна функція організації влади. Державне управління - це елемент, більш широке поняття, поняття, конкретне поняття, соціальна система, що характеризується специфікою виконуваних функцій.

В.В. Цветков вважає, що "державне управління для своїх цілей функціональна спеціалізація є практичним здійсненням та реалізацією функції виконавчої влади". [27, с. 118].

В.М.Плішкін розуміє державне управління як сукупність цілеспрямованих впливів державних органів, які вони здійснюють у рамках відповідних повноважень, на певних осіб, соціальні системи, а також на весь соціальний організм [27, с. 21].

Тому слід підкреслити, що нормальний розвиток вищої освіти можливий лише завдяки поєднанню двох механізмів: наявності ринкових відносин та організації державного регулювання.

Друга проблема пов'язана з диференціацією двох тісно пов'язаних явищ, які суттєво відрізняються, зокрема, це:

- управління громадянською освітою;
- державне регулювання системи освіти.

Ми знаходимо більш точні позиції авторів, які розрізняють поняття "регулювання" та "управління". В рамках цих підходів, насамперед, визначаються ключові критерії, за якими встановлюються особливості державного управління та організація процесу державного регулювання.

На сучасному етапі розвитку України одним із головних завдань розвитку освіти є реформа системи управління освітою.

На думку В.І. Лугового, управління освітою - це самостійна система загальної структури педагогічної діяльності, яка відіграє найважливішу роль у розвитку суспільства [17, с. 123]:

Основні положення, які регулюють управління освітою, викладені в законах України. «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту».

Механізм управління в галузі освіти - це спрямована діяльність щодо організації систематичного впливу державних суб'єктів у галузі освіти, а також система застосування певної послідовності відповідних процедур та

інструментів, що забезпечують перехід від старого до нового. держава для досягнення своїх цілей.

Існує низка функціональних проблем з якими стикається система освіти в Україні [45, с. 16], зокрема, це:

- недостатня відповідність знань та навичок, набутих клієнтами в системі освіти для використання в ринковій економіці;
- недостатність механізмів процедурного контролю, відсутність належної системи забезпечення якості освіти;
- посилення нерівності та невідповідностей у освіті.

На наш погляд, державне управління освітою - це, як правило, динамічна система, спрямована на збалансований розвиток суспільства в межах держави або її територіальних структур, заснована на адекватних змінах структури механізму функціонування відповідно до соціально-економічних змін ситуація:

Що стосується змісту державного управління вищою освітою, то суть цієї категорії формується на основі економічної та соціальної складових. У своїй роботі В.Майборода [13, с. 187] детально розглядає історію становлення та реформування системи освіти в Україні. Крім того, інші роботи зосереджені на управлінні вищою освітою, аналізуючи становлення та розвиток вищої освіти в Україні.

Останніми роками в основних нормативних документах, пов'язаних з розвитком та модернізацією системи освіти, декларується необхідність переходу до державного регулювання вищої освіти (не «плану освіти», а «замовлення освітніх послуг»), повідомляючи про те, що воно вже реалізоване. Водночас суть конкретної мети державного регулювання системи вищої освіти чітко не визначена.

Діяльність ринкового механізму в сфері освіти суттєво відрізняється від ринкового механізму у сфері торгівлі. У галузі вищої освіти мотиваційні процеси пропозицій вищої освіти відрізняються від максимізації прибутку. Мотивацією розвитку вищої освіти для держави є досягнення соціального

ефекту, створення умов конкурентоспроможності, остаточною параметрами якого є індекс людського розвитку та його окремі елементи.

Мотивація безпосередніх учасників навчального процесу (як викладачів, так і учнів) визначається соціальним статусом, творчими та пізнавальними цінностями. Тому інститут власності не відіграє такої важливої ролі в системі вищої освіти. У системі вищої освіти можлива лібералізація у формі приватизації, тобто звільнення будь-якого типу навчальних закладів від суцільного контролю з боку органів державного управління, від всебічного контролю за навчальними процесами та їх організацією. Потреба в автономії вищої освіти давно зрозуміла і навіть визначена у кількох різних положеннях, які були висловлені як у публікаціях науковців, що вивчають проблеми вищої освіти, так і в різних нормативних актах щодо розвитку, реформування та модернізації вищої освіти.

- перехід до державного регулювання вищої освіти замість адміністративного управління освітою на всіх рівнях;
- альтернативне управління державно-приватною освітою;
- демократизація освіти та децентралізація мережі навчальних закладів;
- розвиток вищої освіти як відкритої державної соціальної системи.

Необхідність лібералізації вищої освіти визначається поточною ситуацією в системі та мережі вищої освіти, наявністю реальних кризових явищ, які в основному зумовлені неефективністю мережі державних органів управління освітою. З іншого боку, лібералізація вищої освіти можлива на основі переваг, які відрізняють вищу освіту від інших галузей. Перш за все, це стосується високої кваліфікації людських ресурсів у галузі освіти, порівняно з іншими галузями, високих внутрішньоціннісних орієнтацій людей, які беруть участь у галузі вищої освіти, пов'язаних з можливостями самовираження та самореалізації.

Реформування системи підсумкової атестації випускників шкіл, системи вступу до вищих навчальних закладів, проведення зовнішнього незалежного оцінювання є факторами, створення Єдиної бази даних з питань освіти

(ЄДЕБО), організація роботи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) - є факторами, які підтверджують готовність системи вищої освіти до реформування та успішність окремих заходів, результати яких підтвердили свою ефективність у сучасний період.

Ми визначаємо державне регулювання системи вищої освіти, як систему державних, економічних, соціальних, правових, політичних, організаційних, організаційних методів щодо суб'єктів освітніх процесів, що створює умови для реалізації тих цілей та завдань, які відповідають стратегічним інтересам держави, враховуючі безпосередні інтереси цих суб'єктів. Водночас вплив держави повинен впливати як на рівень попиту на освіту, так і, здебільшого, на системність надання освітніх послуг. Поєднання інтересів держави з інтересами всіх інших суб'єктів в освіті можливе на основі консолідації продуктів вищої освіти, при цьому держава отримує розвиток людини, а окремі особи, колективи, компанії – належний кваліфікаційний розвиток особистості, людський капітал, що трансформується у відповідний інтелектуальний капітал та нову додану вартість.

Державна стратегія розвитку освіти має значну кількість цілей, однак головною її метою є створення освіченого суспільства, яке відповідає цілям та завданням розвитку держави, як за структурою, так і за кількісною множиною. Відповідно до цієї мети мають бути побудовані всі складові механізму управління освітою, яка готує майбутніх працівників різних сфер національного господарства, так і освічених громадян – інтелектуальних, розумних та сміливих членів громадянського суспільства.

Реформування системи освіти неможливе без створення належних умов та організації взаємодії між органами державного управління, місцевого самоврядування, виконавчої влади та організаціями, які надають освітні послуги громадянам, формуванням адаптивної інфраструктури, яка забезпечує таку взаємодію, а також обмін інформацією, який використовується в управлінні.

Однак у державній стратегії впровадження концепції прогнозування та програмування системи вищої освіти немає розвитку, що робить зазначені документи неповними. Ми пропонуємо розробити концепцію, схема якої представлена на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Механізм державного регулювання системи вищої освіти

Рис. 1.1 наочно показує, що державне регулювання системи вищої освіти має починатися з визначення стратегії розвитку вищої освіти. Розроблена стратегія є загальною базою для здійснення державного регулювання освіти. Це безпосередньо пов'язано з прогнозом стану вищої освіти. Ці два явища взаємопов'язані.

Перший - через зміни у технологіях вищої освіти, другий - через рівень розвитку суспільства - національне багатство. Крім того, аналіз розробки програм у вищій освіті повинен враховувати наявність синхронізації: елементів

програмування в різних країнах. Цей факт підтверджується порівняльним аналізом прийнятих програм, розроблених у галузі вищої освіти в різних країнах.

Фактори, що визначають необхідність державного регулювання системи вищої освіти, її суть - основні принципи, стратегія розвитку системи вищої освіти та основні прогнози - складають концептуальну основу державного регулювання системи вищої освіти. Далі необхідно розробити механізм державного впливу у сфері вищої освіти, який включає конкретні форми регулювання методи (див. рисунок 1.1).

У механізмі державного регулювання системи освіти ми виділили два блоки. Форми безпосереднього впливу держави та економічні методи регулювання. Перший блок включає правову допомогу системі вищої освіти, нормалізацію відносин у системі вищої освіти, елементи державної дозвільної системи в галузі освіти (ліцензування, сертифікація, акредитація, а також безпосередній адміністративний контроль якості вищої освіти)

Другий блок зосереджений на різних формах фінансування освіти. Бюджетне фінансування, інші форми альтернативного багатоканального фінансування, інвестиції в освіту. Це включає фіскальне регулювання, механізми кредитування та інші інструменти регулювання цін на ринку освітніх послуг.

Вища освіта є невід'ємною частиною системи освіти України, як це визначено Законом України про освіту. Він забезпечує базову наукову, професійну та практичну підготовку на наступних рівнях освіти та кваліфікації: «Молодший бакалавр», «Бакалавр», «Магістр».

Управління вищою освітою є невід'ємною частиною державного управління освітою; воно підпорядковується вимогам особистості, суспільства та держави. Основними проблемами державного управління вищою освітою в Україні є:

- забезпечення реалізації цілісної політики у цій галузі;

- прогнозування розвитку системи вищої освіти, зокрема, оптимізація мережі університетів;
- у системі діяльності з управління вищою освітою;
- забезпечення самоврядування управлінських структур з урахуванням особливостей різних рівнів управління.
- створення умов для вищої освіти.
- захист прав на життя, здоров'я, студентів та вчителів.
- забезпечення дотримання державних стандартів вищої освіти.

Державне управління вищою освітою здійснюється на державному та місцевому рівнях (рис. 1.2).

Основні напрями державної політики у галузі вищої освіти визначені Конституцією України, Законом України про освіту, Законом про вищу освіту України, підзаконним актом Президента України та Кабінетом Міністрів України. Державна політика у галузі вищої освіти визначається Верховною Радою України на основі таких принципів:

- доступність кожного громадянина України на здобуття вищої освіти на конкурсній основі.
- незалежність вищої освіти від впливу політичних партій, неурядових та релігійних організацій;
- інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні й розвитку досягнень і традицій вітчизняної вищої школи;
- наступності процесів здобуття вищої освіти;
- державної підтримки підготовки фахівців для пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень;
- прозорості при формуванні структури й обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців [14, с. 49].

Рис. 1.2. Структура державного управління вищою освітою

Центром публічного управління освітою в Україні є галузеве Міністерство освіти і науки України. Серед решти органів виконавчої влади певний вплив на освітню сферу має Міністерство фінансів, яке регулює та операційно забезпечує процедури, що стосуються виділення коштів на освіту, Міністерство економіки, яке визначає фінансування деякі проектів розвитку, а також Міністерство охорони здоров'я, Міністерство праці і соціальної політики, інші інституції, які розробляють, як наприклад, санітарно-гігієнічні вимоги перебування дітей у школах, норми прийому на роботу та звільнення працівників освіти та інші питання життєдіяльності освітніх закладів тощо.

1.2. Обґрунтування необхідності державного фінансування системи вищої освіти

В суспільстві триває певна дискусія стосовно доцільності та відповідності обсягів фінансування вищої освіти. З одного боку, замовником освітніх послуг є людина, яка використовуватиме отриману спеціальність у професійній діяльності.

Процеси, які відбуваються сьогодні в Україні, характеризуються низкою принципово нових моментів. У зв'язку з цим набуває актуальності така потенційна проблема для її економіки, як державне фінансування освіти в цілому та системи вищої освіти зокрема.

На наш погляд, необхідно розмежовувати категорії "фінансування освіти" та "інвестиції в освіту". Існує два основних підходи до тлумачення поняття «інвестиції». Представниками першого підходу в західній економіці є економісти-теоретики, такі як: Р. Баро, М. Бурдан, С. Віплош, С. Згідно з цією теорією, інвестиції означають створення нового капіталу, тобто інвестиції в нові реальні об'єкти. Інвестиції, які перерозподіляють суб'єктам господарювання лише наявні активи, не є інвестиціями. У таких операціях відбувається лише перерозподіл права власності.

Крім того, інвестиції здійснюються, якщо частина поточного випуску використовується для збільшення основних фондів. Під основними фондами це означає загальний запас фізичного капіталу, тобто виробничих товарів, що беруть участь у виробничому процесі [26, с. 93].

Під поняттям "фінансування освіти" мається на увазі надання фінансових ресурсів на безповоротній основі (одностороннє), для виконання даною сферою притаманих їй суспільних функцій, що максимально відповідає реальному стану справ та потреб у галузі освіти у часині фінансових ресурсів.

У своїй роботі ми переконуємось, що фінанси як економічна категорія - це економічні відносини, пов'язані з розподілом фінансових ресурсів шляхом придбання або використання коштів на неадекватній основі.

На наш погляд, фінансування освіти має суттєві особливості, не характерні для всіх фінансів взагалі. Перш за все, це - переважання взаємозв'язку між використанням ресурсів, оскільки процес розподілу освіти - це, перш за все, використання ресурсів поза сферою освіти. Державні навчальні заклади також відрізняються переважанням централізованих фондів, а не децентралізованих, у яких останні відіграють другорядну роль. Насправді децентралізовані фонди все ще є допоміжним джерелом для вищих навчальних закладів, особливо державних, оскільки їх основним джерелом є державний бюджет. Існують суттєві особливості у використанні освітніх методів, а також ресурсів в освіті. Перш за все, формування цих фондів відбувається лише з

одним центром фінансовою установою, банком. Центри позики - кредитування тут досі відсутні.

Також необхідно враховувати особливості співпраці між виробниками, тобто навчальними закладами та споживачами освітніх послуг. Це не просто їх безпосередній контакт та комунікація. У галузі освіти споживач сприяє досягненню кінцевих результатів, задовольняючи власні та суспільні потреби. Отже, досягнення належного високого рівня знань, як правило, неможливе, якщо зусилля вчителя не підтримуються активно тими, хто організує надання освітніх послуг. У цьому випадку послуга часто сильно впливає на ідентичність споживача, змінюючи його потенційні та реальні особливості.

Безпосередній вплив на споживача, що визначає специфіку освітньої галузі, одночасно висуває особливі вимоги до фінансового механізму, способів реалізації економічних інтересів. Це стосується, зокрема, ринкових відносин, оскільки безпосередніми об'єктами купівлі-продажу в цій галузі є в основному не кінцеві результати людської діяльності, а умови їх досягнення.

Як і будь-яка інша економічна категорія, фінансування освіти виконує певні функції. Функція – це зовнішній прояв властивості об'єкта в даній системі відносин. Сутність фінансування освіти, як особливої сфери розподільчих відносин, розкривається насамперед через функцію їх розподілу, тобто стягнення їх від сфери матеріального виробництва до сфери

Об'єктами розподільчої функції фінансів у галузі освіти є вартість валового внутрішнього продукту (у грошовій формі), а також частина національного багатства (утвореного у грошовій формі). Суб'єктами є держава, підприємства, громадяни, навчальні заклади та їх службовці.

Рентабельність управління може бути показником економічної ефективності матеріального виробництва. Він визначається шляхом порівняння та оцінки витрат. Основним показником ефективності навчального процесу в економіці вважається дохід, який отримують випускники вищих навчальних закладів протягом життя [18, с. 36]. Послідовники класичної школи економіки вважають, що на вільному ринку необхідно залишати завдання максимізації

своїх доходів на розсуд замовників освіти - студентів [10, с. 98]. Але навіть в умовах досконалої конкуренції майбутні та діючі підприємці роблять великі інвестиції в освіту, при тому, що вченим та інженерам цього не вистачає. Такий розподіл може призвести до небезпечних змін на ринку праці, незалежно від рівня технічних переваг. У цьому випадку уряд повинен надавати субсидії навчальним закладам для покращення їх науково-технічного потенціалу, а також запроваджувати додаткові стипендії для інженерних спеціальностей.

У сучасній літературі існують різні тлумачення концепції справедливого розподілу фінансових ресурсів в освіті. Деякі розуміють це як вирівнювання бази оподаткування в регіонах [11, с. 35]: Цей підхід, як правило, поділяють економісти в країнах, де історично початкові та середні школи повністю фінансувалися з місцевого бюджету.

Ми вважаємо, що наслідком застосування цієї формули є те, що багаті регіони насправді мають вищі освітні витрати, ніж бідніші. Але багаті райони також мають більш високі доходи. Припустимо, що основними факторами, що визначають цінність освіти, є просто "дохід" та "ціна". Тоді, якщо еластичність доходів буде достатньо високою, це зменшить нерівність витрат, але зовсім не усуне, але якщо еластичність доходів низька, багаті регіони фактично витрачатимуть на освіту менше, ніж бідні. Це, в свою чергу, свідчить про основну проблему цього припущення. Батьки мають право віддавати своїх дітей до приватних шкіл. Батькам у заможних районах буде вигідно закрити державні школи та мати лише приватні школи. Хоча закон вимагає від них певного рівня освіти, на практиці цього навряд чи може бути достатньо.

Інший підхід до власного капіталу передбачає прирівняні витрати на одного студента на душу населення. Але коли вартість навчання буде рівною, чим більше здібних студентів виграє, тим краще їм буде. Крім того, є діти, які вимагають більших витрат. Існує проблема розумово відсталих дітей; студентів, які не розмовляють мовою країни, де вони проживають. Студенти, що вивчають професії, які потребують спеціального обладнання, або спеціально підготовлених викладачів, а також більш обдаровані діти. Крім

того, органи місцевого самоврядування не мають однакової ринкової сили та можливостей впливу на ринок освітніх послуг. Аграрна специфіка територій може передбачати меншу оплату праці вчителів, ніж у промисловому регіоні.

Третій підхід, який має менше прихильників, пропонує прирівнювати фізичні ресурси, такі як послуги вчителів. Крім того, деякі вчені вважають, що держава повинна використовувати компенсаційну освіту [8, с. 234], тобто прирівнювати не ресурси (витрати), а результат (досягнення), компенсуючи тим самим недоліки деяких груп студентів.

У Великобританії навчальний кредит надається за весь період навчання. Хоча вони більш гнучкі, з меншим навантаженням на державний бюджет, студентські позики більш сприятливі для економічної ефективності. Коледжі та університети намагаються позбутися тих, хто не має доступу до освіти. Ми вважаємо, що несубсидовані позики відволікають дітей із бідних сімей від вищої освіти, частково тому, що завжди існує ризик того, що інвестиції не окупляться при зростанні доходів. Якщо це станеться, у таких людей залишиться велика сума боргу [9, с. 45].

У цьому відношенні субсидії є потужним фактором сприяння прогресу бідних та утворення механізму соціальних ліфтів. Прихильники субсидій для дітей з бідних сімей сприймають наслідки як головне питання.

Такий погляд на освіту називається позицією з погляду людського капіталу. Освіта є вкладення в окремих осіб, яке має віддачу, як і будь-яке інше вкладення капіталу. Цей підхід вважається важливою складовою загальної теорії економічного зростання.

Група альтернативних поглядів на організацію освіти полягає в тому, що одна з найважливіших функцій освіти, це ідентифікація розумових та ментальних здібностей різних людей до життя та роботи. Хто довше вчиться, той отримує згодом вищу заробітну плату і вважається продуктивнішим працівником. Але це не є результатом того, що вища освіта збільшила продуктивність таких осіб, зокрема, вона визначила тих, хто є найбільш продуктивним працівником.

На наш погляд, однією з основних проблем у створенні механізмів державного регулювання вищої освіти при переході до ринкових відносин є питання організації співпраці вищих навчальних закладів з державними інституціями. Взаємовідносини державних інституцій та відносини між вищими навчальними закладами включають низку взаємозв'язків, які пов'язані із власністю, управлінням, ступенем автономії, механізмами фінансування.

Деякі економісти західних країн пропонують повністю відмовитись від державної підтримки освіти. Вони кажуть, що за останню чверть століття соціальний розрив у суспільстві був настільки великим, що система освіти не повинна намагатися подолати цей розрив. З цього випливає, що єдине, що можна зробити, це посилити формування політичної та економічної "еліти", яка, на їх думку, вже управляє суспільством.

Друга особливість розподілу суспільного блага полягає в тому, що небажано виключати використання будь-кого. Споживання однією особою не повинне зменшувати обсяг споживання, доступний іншим. Подібним чином обмеження поставки блага для кожного додаткового члена суспільства окремого поставки цього товару дорівнює нулю.

Ми вважаємо, що вища освіта наближається до приватних, ніж державні благ. Найбільш значні недоліки на ринку враховують характеристики людського капіталу, створеного в результаті вищої освіти. Якщо підвищення освіти підвищує майбутні зарплати, ми можемо передбачити індивідуальне використання ресурсів (власний час, викладачі, лабораторії) сьогодні з метою збільшення величини майбутніх зарплат. Фраза "інвестування в людський капітал" вказує на схожість між використанням ресурсів для створення фізичного капіталу (машини), що інвестується у майбутнє виробництво, та використанням ресурсів для підвищення кваліфікації людини.

На наш погляд, ці перетворення повинні здійснюватися у трьох напрямках.

1. Розвиток технологічно-наукових парків, інноваційно-технологічних центрів, інноваційно-промислових комплексів, формування науково-

промислових комплексів, об'єднаних з університетом або частиною його структури.

2. Участь університетів у державних центрах науки та високих технологій, технологічних парках, що забезпечують розвиток високотехнологічної галузі у реальному секторі економіки.

У 2012-2019 роках відновлюється висока відповідальність держави у галузі освіти. Держава повинна забезпечити процес модернізації освітньої галузі, одночасно створюючи необхідні умови для широкої громадської участі в цьому процесі. Модернізація освіти повинна відбуватися в контексті загального процесу реформування різних аспектів життя України, у тісній співпраці з іншими реформами, і одночасно забезпечуючи їх необхідними людськими ресурсами.

На цьому етапі модернізація системи освіти тісно пов'язана з процесом її стабілізації, мінімально необхідними бюджетними стандартами, вирішенням значних соціальних проблем.

Основними пріоритетними заходами державної освітньої політики цього етапу мають бути удосконалення структури організації вищої освіти. Рациональне використання бюджетного фінансування. Також важливими завданнями удосконалення державної політики в сфері вищої освіти є:

- а) забезпечення бюджетного фінансування вищої освіти;
- б) збільшення щорічної частки бюджетних коштів, зокрема, державних цільових програм, спрямованих на розвиток освіти в частині фінансування державного обладнання, інформаційних ресурсів, підготовки вчителів, капітальних вкладень, експериментальних інноваційних майданчиків.
- в) нормативне фінансування вищих навчальних закладів після експериментального відпрацювання його моделей і інших управлінських механізмів, які забезпечують ефективне використання бюджетних коштів, що спрямовуються в освіту;

г) посилення соціальної спрямованості системи освіти: створення системи державного освітнього кредитування, субсидування для розширення можливостей здобуття вищої освіти дітьми з малозабезпечених сімей;

г) структурна й інституційна перебудова вищої освіти, посилення її орієнтації на державний і місцеві ринки праці:

д) введення системи заходів, що забезпечують реалізацію державних пріоритетів у вищій освіті (цільові субсидії).

Модернізація системи освіти відбувається за напрямками підвищення її якості та орієнтування на учня або студента, який є клієнтом та отримує освітню послугу, яка одночасно є соціальним благом, окрім того – виконанням функцій місцевої територіальної громади.

Модернізація менеджменту в освіті відбувається за загальними принципами удосконалення менеджменту. Мережа управління скорочується, упроваджуються технології штучного інтелекту, використовуються комп'ютерні програми та мережеві сервіси. Використання бюджетних коштів стає більш раціональним та призводить до очевидних результатів. Місцеві громади, які є кінцевими бенефіціарами освітніх послуг отримують нову якість суспільних відносин зі зростанням ефективності навчання. Знижуються енергетичні витрати на забезпечення життєдіяльності об'єктів освітньої інфраструктури.

Специфіка менеджменту в освітній діяльності полягає у застосуванні двоєдиного підходу в організації управлінських відносин та при формуванні інституцій, які забезпечують управління об'єктами. Перша сутність полягає в тому, що існує необхідність у економічному ефекті, який проявлятиметься в економії бюджетних коштів на освітню діяльність та забезпеченні, інша сутнісна характеристика полягає в тому, що існує визначна необхідність виконувати соціальну функцію, тобто створювати інтелектуальну основу та відповідний прошарок в суспільстві, які стають рушійною силою суспільного розвитку.

Менеджмент в сфері освіти надає можливість формування нового типу суспільних відносин, які побудовані на ефективній та раціональній структурі, що надає можливість використовувати всі суспільні переваги, що утворюються в результаті тих чи інших соціальних перетворень та забезпечувати отримання суспільних вигод в масштабах всього суспільства, а не тільки його окремих складових.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан розвитку системи вищої освіти в Україні

Стан розвитку системи вищої освіти в країні означає реалізацію суспільної потреби у особах з вищою освітою, враховуючи її практичний та науковий зміст. Науковий зміст вищої освіти виявляється у спроможності здобувачів реалізовувати себе в науковій та педагогічній сферах, управлінні освітою.

Однією з провідних тенденцій у розвитку освіти у світі є привернення уваги до її вищих рівнів, які називаються вищою освітою (рівні 5 - 6 відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти 1997 р., далі іменованої ISCED).

Це особливо видно в поступовому розвитку цієї навчальної одиниці. За даними ЮНЕСКО, зростання вищої освіти наприкінці минулого століття (1970-1997 рр.) Характеризувалося такими показниками, як чисельність населення та кількість випускників шкіл. За цей період чисельність населення зросла в 1,6 рази, то старшокласників - у 3,1 рази (для порівняння - дошкільнят - 2,2; початкових - 1,6; середніх - 2,4 рази). Кількість вчителів середніх шкіл швидко

зростала - у 2,9 рази (початкова освіта - у 2,3 рази з 1973 р., Початкова - 1,7, середня - у 2,4 рази) [33, с23.]. Спроможність громадян до вищої освіти також стабільно зростає.

Але принципово нові вимоги до вітчизняної вищої освіти виникли в 2005 році, коли в Бергені (Норвегія) Україна разом із 45 європейськими країнами приєдналася до Болонського процесу, який в світі розпочався у 1998-1999 роках.

На наш погляд, місія, зміст, кінцева мета системи вищої освіти є факторами, які формують основну систему, тому в сучасних умовах необхідно мати глибоке розуміння чи роз'яснення. Очевидно, наукове співтовариство має надати наукове обґрунтування модернізації інтегрованої вищої освіти в Україні, в контексті глобальних, європейських та вітчизняних викликів, у співпраці з вищими навчальними закладами, для здійснення практичної та методологічної координації роботи в країні в цілому.

Бачення місця і ролі системи вищої освіти та її наукового осмислення дає змогу чітко окреслити й сформулювати її конкретні завдання й функції.

Приєднання України до Болонського процесу, якому альтернативи немає, рельєфно виявило ряд системних проблем у вітчизняній вищій школі і потребу методологічного визначення способів їх розв'язання.

Необхідна також професійна солідарність у галузі вищої освіти, враховуючи, що проблема модернізації вищої освіти виявляє певні філософські та методологічні аспекти. Маючи давні історичні традиції, значні досягнення вітчизняної вищої освіти у побудові Європейського простору вищої освіти не повинні бути пасивним об'єктом адаптації, а активною рівноправною організацією, яка має право впливати на параметри майбутньої європейської інтеграції. Наприклад, це можна застосувати переважно до природничих наук, математики, інженерної середньої школи.

Серед поточних пріоритетів Болонського процесу - система ступенів (кваліфікація), якість освіти та умови викладання [39, с. 89]. Ми маємо серйозні проблеми з кожним із цих пріоритетів.

По-перше, внутрішня система рівнів (або ступенів) не відповідає міжнародно визнаним прагненням (ISCED) Європи. Замість єдиної цілої системи освітніх рівнів ми виділили освітні кваліфікаційні рівні (молодший бакалавр, бакалавр, магістр) наукові ступені (доктор філософії та доктор наук), які розділені сферами освіти та відповідною галуззю науки. Ця невідповідність організації стандартного рівня вищої освіти призводить до чергового парадоксу, коли переважна більшість аспірантів (82%) та докторантів (86%) проходять досить тривалі 3 (4) роки без кваліфікації. Слід додати, що переважна більшість аспірантів (83%), докторанти (82%) проходять навчання (набагато ефективніше) у галузі вищої освіти, тобто в системі освіти [31, с. 25].

Звідси випливає вимога об'єднання в одну освітню систему підготовки і бакалаврів, і магістрів, і докторів. Це справді виклик нашому традиціоналізму, це логічно передбачає передання під патронат Міністерства освіти і науки України. Треба нарешті визначитись і прийняти конкретне рішення стосовно того, яким в Україні буде третій освітній рівень (цикл).

Дедалі гостріше виявляється проблема віднесення частини вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації до четвертого рівня МСКО (так званої післясередньої невищої освіти) [18, с.37].

Також актуальною стала проблема класифікації вищих навчальних закладів за двома типами – дослідним (теоретично базованим) і прикладним (практично орієнтованим) [18, с. 12].

Так, протягом тридцяти років, з 1960 до 1990 р., в Україні кількість вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації збільшилася на 14 (зі 135 до 149), тобто приблизно кожні два роки утворювався один заклад. За вдвічі менший 16-річний період з 1990 р. до 2016 р., кількість таких закладів зросла на 196 (із 149 до 345) [22, с. 89]. У середньому на рік відкривалося 13 закладів, тобто майже стільки, скільки раніше протягом трьох десятиріч. При цьому інтегральний фінансовий ресурс реально не збільшився, кількість кваліфікованих викладачів зросла незначно, матеріально-технічна база також. По-третє, фактично в національній освітній системі маємо дефіцит тривалості

навчання в один-два роки через 10–11-річну (не 12-річну і тим більше не 13-річну) повну загальну середню освіту. Слід подумати, як його компенсувати. Терміни вищої освіти не можна розглядати без урахування термінів навчання за попередніми освітніми рівнями. За цієї умови виникає різниця в сукупній його тривалості за рівнями середньої і вищої освіти в Європі та Україні. Недобір на цьому етапі до 2018 р. тривалості навчання у вітчизняній середній школі доводиться компенсувати на наступних вищих освітніх рівнях (5-му і 6-му, за МСКО). Тобто для отримання бакалаврського ступеня слід певний час стандартно зберігати принаймні 4 роки, магістерського – 1,5 роки.

На проблему освітньої якості слід подивитися і з погляду умов фінансової підтримки вищої освіти. За останніми офіційними даними 2019 р., вища освіта в країнах ОЕСР у 2019 р. фінансувалася з державних та приватних джерел в обсязі, що становив 1,4% у середньому по країнах та 1,9% по ОЕСР у цілому, 1,3% по 19 країнах ЄС, які входять до ОЕСР, від ВВП. Зокрема, в Канаді – 2,4%, США – 2,9%, Кореї – 2,6%, Італії – 0,9%, Німеччині – 1,1%, Великій Британії – 1,1%, Франції – 1,4%. Щорічні видатки на одного студента відносно ВВП на душу населення в середньому по країнах ОЕСР у 2019 р. становили 43%, по 19 країнах ЄС (ОЕСР) – 40%. Зокрема, у Канаді – 66%, США – 64%, Італії – 33%, Німеччині – 42%, Великій Британії – 40% [31, с. 25].

В Україні ці показники лише за фінансування з державного бюджету у 2019 р. становили, відповідно, 1,7% і 48%, у 2004 р. – 1,7% і 45%, у 2005 р. – 1,8% і 47%. З урахуванням фінансових ресурсів закладів недержавної форми власності вказані вітчизняні індикатори будуть приблизно на 12–15% більші [52, с. 91].

Отже, попри всі нарікання на недостатнє фінансування вітчизняної вищої школи, наведені дані свідчать, що якраз держава і суспільство досить пристойно (виходячи зі своїх можливостей) фінансово забезпечують вищу освіту в Україні, хоча й не на рівні кращих світових зразків. Таким чином, якщо національній вищій освіті бракує якості, то не через державно-суспільну неухвалу до її фінансування. Причини слід шукати в низькій якості

управлінської, викладацької, дослідної роботи, недостатньо результативному й ефективному використанні коштів, невиправданому їх розпорошенні.

Основні тенденції останніх років для майже всіх країн особливо показові. Тісний зв'язок вищої освіти (прямий та зворотний) між підприємствами, підприємствами, неурядовими організаціями, який швидко реагує на нові потреби економіки, культури, організації суспільного життя, проявляється появою нових професій форм освіти. Це означає розширення сфери діяльності вищих навчальних закладів, джерел їх фінансування, збільшуючи тим самим надходження коштів. Систему безперервної освіти можна вважати проявом цього зв'язку.

2. У зв'язку з постійною появою нових сфер інтелектуальної та практичної діяльності, а також сприянням працевлаштуванню набули поширення багатопрофільні навчальні програми, завдяки яким випускник стає спеціалістом не за двома, а за двома-трьома напрямками.

3. Зв'язок між викладанням і практикою. Стажування, тобто робота студентів під керівництвом викладача в реальній виробничій ситуації, відіграє важливу роль у системі вищої освіти.

4. Значна роль вищих навчальних закладів у реалізації науково-практичних проектів у співпраці з приватними компаніями та державними установами. Студенти дедалі більше беруть участь у таких проектах.

Це спричиняє не лише брак ресурсів з потенційних джерел фінансування, але й втрати через низький професійний рівень робітників у виробничому секторі або навіть неможливість освоїти сучасні технології. Нові коні лише починають застосовуватися на практиці, вони ще не набули широкого поширення.

Потреба у вузькоспеціалізованих спеціалістах визначається структурними змінами в економіці, попитом на продукцію відповідної галузі, цілями економічного зростання. Сьогодні 43% усіх працівників працюють у харчовій, металургійній, транспортній та будівельній промисловості. Працівники цих

чотирьох галузей отримують 50% від загального доходу економіки у вигляді заробітної плати та премій.

Таблиця 2.1

Вищі навчальні заклади України за рівнями акредитації [52, с. 78]

	I–II рівнів акредитації						III–IV рівнів акредитації					
	1995/96	2000/01	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2010/11	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Кількість закладів	782	664	619	606	570	553	255	315	347	345	350	351
у тому числі за формами власності :												
державною та комунальною	735	593	531	517	485	466	191	223	233	232	236	236
приватною	47	71	88	89	85	87	64	92	114	113	114	115
Кількість студентів, всього, осіб	617660	528041	548466	505331	468029	441336	922838	1402904	2026726	2203830	2318553	2372462
у тому числі на формах навчання:												
денних	455582	400810	397589	373396	346700	327085	616313	859488	1155464	1233847	1288695	1300249
вечірніх	17099	3451	2654	3014	3211	3096	24090	10671	13567	9308	8300	7586
заочних	144979	123780	148223	128921	118118	111155	282435	532745	857695	960675	1021558	1064627
Прийнято, всього, осіб	188795	190077	182224	169223	151178	142516	206843	346359	475222 ¹⁾	503034 ¹⁾	507683 ¹⁾	491230 ¹⁾
у тому числі на формах навчання:												
денні	142193	141156	131752	124787	111950	105710	150733	219455	287542	305032	306136	302056
вечірні	4612	1441	1022	990	1094	1086	3549	2570	2794	2027	1632	1383
заочні	41990	47480	49450	43446	38134	35720	52561	124334	184886	195975	199915	187791
Випущено всього, осіб	191179	148605	148184	142650	137949	134292	147935	273622	316223 ²⁾	372405 ²⁾	413638 ²⁾	468370 ¹⁾
у тому числі з форм навчання:												
денних	131550	109546	104785	101861	98584	94845	91759	189142	173541	199576	220263	246247
вечірніх	6373	982	43399	747	1029	1015	5398	3225	142682	2054	1617	1566
заочних	53256	38077		40042	38336	38432	50778	81255		170775	191758	220557
¹⁾ Прийнято осіб на початковий цикл навчання (без тих, хто прийнятий для продовження навчання з метою здобуття вищого освітньо-кваліфікаційного рівня).												
²⁾ Випущено фахівців (без тих, що закінчили відповідний цикл навчання, зокрема бакалаврат, та продовжують навчання з метою здобуття вищого освітньо-кваліфікаційного рівня).												
³⁾ У розрахунку використано кількість наявного населення: для даних за 2001/19 н.р. станом на 1.10.2019 р., за 2012/13 н.р. – на 1.01.2013 р., за 2013/14 н.р. – на 1.01.2004 р., за 2015/16 – на 1.01.2016 р., за 2016/17 – на 1.01.2007 р., за 2017/18 н.р. – очікувана кількість станом на 1.01.2020.												

Таблиця 2.1 Вищі навчальні заклади на початок 2017/18 н.р., за формами власності [52, с. 80]

	III – IV рівнів акредитації			
	Всього	у т.ч. за формами власності ВНЗ		
		державної	комунальної	приватної
Кількість закладів	351	224	12	115
Кількість студентів, усього, осіб	2372462	1958272	36821	377369
у тому числі на формах навчання:				
денних	1300249	1117903	21143	161203
вечірніх	7586	6936	58	592
заочних	1064627	833433	15620	215574
Прийнято, усього, осіб	491230	411721	8414	71095
у тому числі на форми навчання:				
денні	302056	261044	5435	35577
вечірні	1383	1218	21	144
заочні	187791	149459	2958	35374
Випущено, усього, осіб	468370	383789	6288	78293
у тому числі з форм навчання:				
денних	246247	211675	3592	30980
вечірніх	1566	1412	24	130
заочних	220557	170702	2672	47183

З наведених даних можна зробити висновок, що українська модель розвитку вищої освіти є надто централізованою з погляду управління нею самою. Адміністративне державне втручання переважає не лише в державних, а й у приватних ВНЗ. Альтернативна вища освіта не має змоги виконувати свою роль через надмірний податковий тиск і використання непрямих методів державного регулювання. Централізація управління та відірваність освіти від реальних потреб суспільства й вимог економічного розвитку призводить до зниження гнучкості та ефективності системи. Для подолання цього процесу слід створити сприятливі умови не лише для розвитку системи вищої освіти, а й для виробництва в цілому, а також узгодити напрями розвитку цих двох сфер.

Система вищої освіти в Україні зазнала ряду змін, які призвели її до сучасного стану. Вища освіта є складовою системи освіти України.

Функціонують 351 вищий навчальний заклад III–IV рівнів акредитації (табл. 2.1), серед них 224 – державних, у яких навчається 1 958 272 студенти, 12 – комунальних, у яких навчається 36821 студент, 115 – приватних, у яких навчається 377 369 студентів (табл. 2.2). У 2017–18 н. р. вища освіта – це 351 навчальний заклад всіх форм власності [52, с. 81].

Аналіз табл. 2.1 показує, що відбувається збільшення кількості вищих навчальних закладів, але між тим фактично немає структурних змін відносно рівнів акредитації. Крім того, аналіз кількості студентів за період між 1995/96 н.р. та 2017/18 н.р. показав, що кількість студентів збільшилася майже в 3 рази. Відповідно, і кількість вищих навчальних закладів зросла на 100 одиниць. Така динаміка свідчить про те, що із зростанням кількості ВНЗ зростає і кількість студентів. Крім того, з табл. 2.3, яка показує кількість студентів в системі вищої освіти за останні 50 років, ми можемо також спостерігати збільшення кількості студентів у вищих навчальних закладах.

Підтвердженням зростання кількості ВНЗ є рис. 2.1

Проаналізуємо стан вищої освіти України у 2017/18 н. р. (рис. 2.3).

Таблиця 2.3

Розподіл населення у віці 10 років і старших, що має освіту, по Україні * [52, с. 82]

	Усього, осіб					На 1000 осіб				
	1989	1990	1999	2000	2010	1989	1990	2000	2010	2016
Обидві статі, осіб	33978584	39618444	42471925	43967303	43707600	x	x	x	x	x
з них мають освіту:										
повну вищу	715438	1583307	2766282	4194373	5658192	21	40	65	95	129
базову вищу	-	-	-	-	309247	-	-	-	-	7
неповну вищу	1867698	3146165	5040539	7854699	7715435	55	79	119	179	177
повну загальну середню	2181435	5483588	9568023	12550569	15249889	64	138	225	285	349
базову загальну середню	7923559	9346567	9418928	7546169	7004868	233	236	222	172	160
початкову загальну	10160740	10992114	10684774	8901722	6226752	299	277	252	203	142
Чоловіки, осіб	14545637	17468428	18989205	19931797	19992150	x	x	x	x	x
з них мають освіту:										
повну вищу	368514	826494	1407354	2038019	2620348	25	47	74	102	131
базову вищу	-	-	-	-	141123	-	-	-	-	7
неповну вищу	844423	1414334	2179186	3277734	2951787	58	81	115	164	148
повну загальну середню	981910	2633415	4796257	6599807	7897659	68	151	253	331	395
базову загальну середню	3903740	4704509	4745730	3629066	3261017	268	269	250	182	163
початкову загальну	5178374	5256138	4665294	3755097	2681971	356	301	246	188	134
Жінки, осіб	19432947	22150016	23482720	24035506	23715450	x	x	x	x	x
з них мають освіту:										
повну вищу	346924	756813	1358928	2156354	3037844	18	34	58	90	128
базову вищу	-	-	-	-	168124	-	-	-	-	7
неповну вищу	1023275	1731831	2861353	4576965	4763648	53	78	122	190	201
повну загальну середню	1199525	2850173	4771766	5950762	7352230	62	129	203	248	310
базову загальну середню	4019819	4642058	4673198	3917103	3743851	207	210	199	163	158
початкову загальну	4982366	5735976	6019480	5146625	3544781	256	259	256	214	149

* За даними переписів населення

2.3. Ефективність бюджетного фінансування системи вищої освіти

Українська система освіти не зовсім відповідає вимогам європейського ринку праці. Саме така освіта коштує нашій державі дуже дорого, оскільки випускники навчальних закладів з кожним роком поповнюють лави безробітних і потребують подальшої підтримки з боку держави у вигляді перенавчання або соціальних виплат.

Легальні європейські ринки праці в більшості випадків закриті для українців. Отримати роботу за кордоном не вдається не тільки через формальності, але й через невизнаність дипломів. Набуті в українських ВНЗ знання та навички не відповідають вимогам відкритого суспільства і конкурентної економіки. Система української освіти прямує до європейських стандартів. Ведеться багато дискусій щодо того, якою вона має бути, які необхідні стратегія і механізми її розвитку, які джерела фінансування повинні бути пріоритетними, але ці дискусії, на жаль, нічого не змінюють по суті, оскільки вони переважно засновані на суб'єктивних враженнях, позиціях без обґрунтованих і наочних прикладів. Водночас в Україні погіршується демографічна ситуація: за свідченням експертів Всесвітнього банку, в Україні найгірші показники серед країн колишнього Радянського Союзу та Східної Європи. Дохід має розглядатися не як кінцева мета, а як важливий засіб, який дає змогу розширити вибір людини в отриманні освіти, можливості тривалого і здорового життя, формування такого способу життя, яке людина вважає найбільш відповідним її розумінню і потребам. Людський розвиток розглядається як мета і критерій суспільного прогресу.

Для кількісної характеристики концепції людського розвитку ПРООН розробила спеціальний узагальнюючий індекс людського розвитку (далі – ІЛР), який разом з іншими статистичними даними по країнах, регіонах і світу в цілому висвітлює різні аспекти цього розвитку.

ІЛР відображає в одному показнику три основні напрями людського розвитку. Перший – тривалість життя при народженні, який має дати

уявлення про умови життя, стан охорони здоров'я. Другий характеризує стан освіти. За останні роки він представлений двома субпоказниками – рівнем письменності дорослого населення та співвідношенням осіб, що навчаються в навчальних закладах I–III рівнів акредитації, до кількості осіб, які за віком можуть навчатися в цих закладах. Третій показник дає уявлення про життєвий рівень, добробут населення. Він представлений показником ВВП на душу населення, який розраховується не за офіційним валютним курсом, а на базі значно складніших розрахунків – так званої купівельної спроможності валют.

В табл. 2.10 наведений порівняльний аналіз ВВП і витрат на освіту в країнах великої вісімки й Україні. Незаперечним фактом є те, що країни, які мають високий ВВП на душу населення, водночас мають незрівнянно більше можливостей у розвитку охорони здоров'я, освіти, культури, відпочинку людей і, тим самим, потенційні можливості забезпечення надійних підстав збалансованого людського розвитку. Навряд чи можна заперечувати, що країни з показниками ВВП на душу населення 2000–2500 дол. США мають ті самі можливості для людського розвитку, що й країни з показником 20 000–25000 дол. США. Деякі винятки і відхилення можна спостерігати при аналізі компонентів ІЛР, але загальна тенденція тісного зв'язку між показниками ВВП на душу населення та іншими компонентами індексу зберігається. Принаймні перші 20 місць у рейтингу ІЛР з року в рік посідають лише розвинуті країни з високим показником ВВП.

Зрозуміло, що показник ВВП на душу населення, розрахований за паритетами купівельної спроможності (далі – ПКС) (він враховує індивідуальні співвідношення цін майже на 2 тис. споживчих товарів та послуг, двісті інвестиційних товарів, кілька десятків послуг державних органів влади), є одним із ключових показників, які не тільки впливають на рівень розвитку освіти, а й перешкоджатимуть інтеграції України з Євросоюзом (табл.2.2):

Таблиця 2.2

Дані щодо системи освіти в країнах Великої вісімки та в Україні (2016/2017 рр.) [131, с.25]

Показник	Німеччина	Франція	Італія	Велика Британія	Японія	Канада	США	Росія
Населення, млн осіб	82,6	60	57,6	59,44	127,8	31,9	293,5	142,8
ВВП на душу населення, дол.США	33887	33951	30229	37059	35792		42051	5354
Співвідношення ВВП та видатків на освіту, %	5,3	6,0	5,3	5,3	4,7	6,6	7,3	3,1
Кількість студентів, млн осіб	1,8	2,1	1,9	1,8	3,5	1,6	14,8	4,3
Система вищої освіти	Державна, з оплатою за освіту в деяких землях (1350 дол. США на рік)	Державна. Оплата залежить від типу ВНЗ (від 202 до 9500 дол. США на рік)	Державна. Оплата залежить від предмету та соціального походження студента (від 230 до 4000 дол. США на рік)	Змішана. Середня вартість освіти – 6000 дол. США на рік	Змішана. Державна, плата – 5400 дол. США на рік, приватна – 10800 дол. США на рік	Змішана. Оплата від 4200 до 27000 дол. США на рік	Змішана. Оплата від 3500 до 30000 дол. США на рік	Змішана. Державна безкоштовно, приватна від 500 до 30000 дол. США на рік
Вік випускників ВНЗ	26	24	23	24	24	24	24	22

Державне регулювання системи вищої освіти в Україні досі визначалося Законом УРСР “Про освіту” та Законом України “Про вищу освіту”. Цими Законами було запроваджено різноманітність форм власності закладів вищої освіти, ліцензування їх діяльності, державну стандартизацію спеціальностей, самостійність планування діяльності и використання коштів. Введено також багатоступеневу систему освіти, близьку до тієї, що діє в розвинутих країнах, внаслідок чого заклади вищої освіти було розподілено на групи, виходячи зі ступеня освіти, який вони забезпечують, і встановлено відповідні рівні акредитації.

Основні джерела фінансування закладів вищої освіти державної форми власності – кошти загальнодержавного та місцевих бюджетів, кошти галузей народного господарства, державних підприємств і додаткові надходження.

Основними формами фінансування вищих навчальних закладів за основною діяльністю є державний контракт (замовлення) та угоди з підприємствами, громадянами й іншими суб'єктами.

Значна увага в законах та Державній національній програмі “Освіта” приділена розширенню сфер діяльності ВНЗ. Крім того, що наукова діяльність – джерело прибутків ВНЗ, вона стає і необхідною складовою його існування. Отже, вищі заклади освіти мають наближатися до сучасних світових стандартів, за якими вони мають бути освітньо-науковими центрами з тісними зв'язками з промисловістю. Так, у Державній національній програмі “Освіта” підкреслено, що наукова діяльність – один із найважливіших показників акредитації та атестації ВНЗ. Перспективними визначено такі напрями залучення молоді до наукової діяльності: неможливість позитивної атестації педагогів вищих навчальних закладів без належного науково-творчого доробку; бюджетне фінансування наукових досліджень з використанням субсидій, державного кредиту, замовників; пільгове оподаткування науково-дослідної роботи.

Основним джерелом фінансування системи вищої освіти в Україні є держбюджет. Значною також є частка студентів, які навчаються за кошти

фізичних та юридичних осіб, тобто кошти батьків студентів і зацікавлених фірм. Останнє є позитивним, оскільки забезпечується цільове використання коштів фірм і автоматично розв'язується проблема працевлаштування. Низька частка студентів, що забезпечуються коштами галузей та місцевими бюджетами, свідчить про невідлагодженість механізмів фінансування, які в багатьох країнах займають значне місце.

Обсяги видатків з державного бюджету на освіту збільшено за останні три роки у півтора рази (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Видатки з Державного бюджету України на освіту, млн грн. [53, с. 172]

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Сума	1204,4	1673,9	2002,6	2566,4	3798,3	5019,5	6056,8	6634,7
% до ВВП	2,75	3,15	3,09	4,97	5,3	6,3	6,5	6,6

Загальна картина фінансування освіти та вищої освіти в Україні відображена в табл. 2.12. Причому у табл. 2.4 відображено видатки держави на освіту та вищу освіту Зведеного бюджету України.

Незважаючи на стрімке зростання обсягів видатків з державного бюджету на освіту, аналіз його структури показує, що вона відтворює старі тенденції в розподілі бюджетних коштів і не стимулює розвиток ВНЗ. Відтворення старої структури видатків також призводить до негативних наслідків, пов'язаних із фінансуванням підготовки спеціалістів для галузей, в яких вже давно домінує приватна власність (торгівля, сільське господарство, будівництво, транспорт тощо), а також відтворюють підготовку фахівців, не потрібних сьгоднішньому ринку.

Таблиця 2.12

Фінансування освіти у 2000 – 2007 рр. [152, с. 12]

	Загальні видатки Зведеного бюджету (млн грн)	Видатки у % до		Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузі	Загальні видатки Зведеного бюджету (млн грн)	Видатки у % до		Видатки на окремі підгалузі у % до видатків на галузі
		загальних видатків	ВВ П			загальних видатків	ВВП	
		<u>2010 рік</u>				<u>2015 рік</u>		
Всього	48148,6	100	100	X	141989,5	100	100	X
з них:								
на освіту – всього	7085,5	14,7	4,2	100	26801,8	18,9	6,3	100
у тому числі:								
вищу	2285,5	4,7	1,3	32,3	7934,1	5,6	1,9	29,6
		<u>2013 рік</u>				<u>2016 рік</u>		
Всього	75792,5	100	100	X	175284,3	100	100	X
з них:								
на освіту – всього	14977,7	19,8	5,6	100	33785,0	19,3	6,3	100
у тому числі:								
вищу	4627,9	6,1	1,7	31,7	9935,7	5,7	1,8	29,4
		<u>2014 рік</u>				<u>2017 рік¹</u>		
Всього	75792,5	100	100	X	188280,9	100	...	X
з них:								
на освіту – всього	14977,7	19,8	5,8	100	38070,5	20,2	...	100
у тому числі:								
вищу	4627,9	6,1	1,8	30,9	10982,5	5,8	...	28,8

¹ На 01.12.2007 р.

- соціальні науки – 14,9%;
- право – 16,7%;
- державне управління – 17,9%;
- гуманітарні науки – 21, 5%.

На кінець 2015 р. серед дипломованих незайнятих чи офіційно безробітних претендували на вакансію [52, с. 143]:

- техніка-технолога – 148 осіб;
- товаровознавця – 111 осіб;
- фахівця з наймання (інспектора з кадрів) – 71 особа;
- диспетчера – 55 осіб;
- бухгалтера (професіоналів та фахівців) – 41 особа;
- економіста – 32 особи;
- зоотехніка та агронома – 32 особи;
- вчителя початкового навчально-виховного закладу – 32 особи;
- соціального працівника – 29 осіб;
- вихователя дитсадка – 25 осіб.

Незважаючи на прийняття Закону України “Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотацій роботодавцю” від 4 листопада 2014 р. № 2150–1, проблема досі не вирішена, оскільки норми Закону зорієнтовані не на запобігання збитковій, надлишковій та неякісній підготовці кадрів, а, навпаки, на зростання прихованого безробіття та низькопродуктивної зайнятості.

Таким чином, у системі вищої освіти України закладено мінімум два суперечності, які породжують кризові явища:

- суперечність між вільним ринком праці та системою спеціальностей у ВНЗ;
- суперечність між попитом на вищу освіту і можливостями державного фінансування.

Для вирішення цих суперечностей необхідно якнайшвидше впровадити в повному обсязі елементи ринкових відносин в систему вищої школи України.

Продуктивна сила новітніх технологій є настільки значною, що доцільність прискореного нагромадженого інтелектуального капіталу стала очевидною. Економіка індустрії перетворилася на економіку знань, а гуманітарний капітал стає основним виробничим ресурсом за інформаційно-технотронного укладу. Сьогодні людський капітал у національному багатстві світового співтовариства становить 64, природний капітал – 20, а фізичний лише 16%.

Прошло більше ніж п'ять років з моменту прийняття Доктрини, але майже нічого не зроблено за цими напрямами. Аналіз даних доводить, що стабільне нецільове використання коштів загального фонду Державного бюджету щороку становить 30–40%, тобто близько 1 млрд. грн.

Лише двоє з трьох випускників ВНЗ, що навчалися за державні кошти, отримують відповідне працевлаштування. Механізму відшкодування коштів державі немає. Водночас близько 15 млрд. грн. та існуюча система надання цільових пільгових державних кредитів практично не впливають на ситуацію в освіті.

Отже, в Україні є необхідність та можливість відповідно до світового досвіду перерозподілити кошти державного бюджету в освіту, спрямувати до 2 млрд грн щорічно на надання цільових пільгових державних кредитів.

Сьогодні в освіту інвестуються легальні приватні кошти в обсязі 3–5 млрд. грн. на рік [52, с. 21]. Значна частина цього фінансового потоку може пройти крізь кредитний механізм. Соціальний ефект відчують сотні тисяч українських сімей.

Ефективність використання фінансових ресурсів, спрямованих в освіту, забезпечуватиметься на основі таких базових принципів її фінансування, як поступовий перехід до формування видатків державного та місцевих бюджетів на освіту на основі встановлених нормативів; забезпечення

підзвітності та прозорості використання коштів; формування державного замовлення на підготовку фахівців у вищих навчальних закладах різних форм власності на конкурсній основі з урахуванням якості освітніх послуг.

Особливо важливим є створення організаційно-економічних та правових умов для найбільш ефективного поєднання бюджетних і позабюджетних коштів в освіті.

Модель EFTS дає вищим навчальним закладам широкі повноваження щодо формування своїх витрат. Це дає можливість ефективно використовувати бюджет майже у всіх сферах (заробітна плата, інвестиції, нерухоме майно тощо). Держава не втручається прямо, а впливає через встановлені фінансові умови. Одним з елементів управління є попит з боку студентів. Держава відмовилася від політичних цілей в освіті. Ця система потребує високого рівня достовірності інформації про вищі заклади освіти і пропонує такі курси, щоб студенти мали вибір і гарантовану вільну конкуренцію (існує спеціальна світова інформаційна служба).

Таким чином, можна зробити висновки, що бюджетне фінансування вищої освіти поступово переорієнтовується на споживачів освітніх послуг – студентів, на відміну від практики фінансування постачальників освітніх послуг – вищих навчальних закладів. Держава намагається зменшити дію адміністративних методів регулювання вищої освіти та істотно розширити поле економічних відносин у цій сфері.

Застосування державою методів економічного регулювання потоків бюджетного фінансування вищої освіти (персоніфіковане фінансування, субсидування на поворотній основі, надання грантів і пільгового кредитування) дає змогу ринковими засобами переключити діяльність вищих навчальних закладів із задоволення, насамперед, власних інтересів на задоволення інтересів замовників освітніх послуг – громадянина, держави та роботодавців.

Варто також державі приділити належну увагу режимам оподаткування юридичних та фізичних осіб, які є активними суб'єктами позабюджетного

фінансування системи вищої освіти. Крім того, невикористаною формою фінансового забезпечення освіти є залучення коштів підприємницьких структур на основі спонсорства та утворення спеціальних освітніх фондів, які могли б фінансуватися з державного та місцевих бюджетів країни.

2.3. Прогнозування розвитку системи вищої освіти в Україні

Для виявлення певних закономірностей функціонування системи вищої школи, спільних для більшості країн, вважаємо, що порівняння сучасного стану ретроспективи й тенденцій розвитку системи вищої освіти слід проводити на основі функціонального підходу до управління сучасним навчально-виховним процесом за такими класифікаційними характеристиками:

- принципи організації сучасної освіти;
- структура мережі вищих навчальних закладів (ВНЗ);
- особливості прийому;
- форми контролю знань;
- забезпечення якості та процедури акредитації;
- система міжнародного переведення зарахованих дисциплін та визнання освітніх кваліфікацій;
- організація навчального процесу;
- система оплати за навчання;
- система підтримки студентів;
- система допомоги для навчання за кордоном та працевлаштування,
- підходи до фінансування в епоху часового навчання підвищення ролі позабюджетних коштів;
- здійснення реформ освіти.

Останніми роками провідні країни світу почали перетворення у своїх системах вищої освіти, що іноді переходять у глибокі й багатопланові

реформи. Швидкі соціально-економічні зміни в суспільстві задають нові параметри функціонування систем вищої освіти і водночас ставлять перед ними нові завдання.

Вища освіта України, маючи розвинуту навчально-наукову, виробничу та соціально-економічну інфраструктуру, надає можливість кожному громадянину держави засвоїти найрізноманітніші програми вищої освіти, оволодіти курсом перепідготовки або підвищення кваліфікації, навчатися в аспірантурі докторантурі та ординатурі, брати участь у фундаментальних і прикладних наукових дослідженнях.

На нашу думку, пріоритетними напрямками розвитку системи вищої освіти в Україні є такі:

- прогнозування потреб держави, регіонів, галузей економіки у спеціалістах з різними рівнями кваліфікації;
- створення державної системи добору і навчання талановитої молоді, розробки і запровадження механізмів її державної підтримки;
- оптимізація структури мережі вищих навчальних закладів, підвищення ролі і значущості університетської освіти в реалізації стратегічних цілей вищої освіти в державі;
- створення умов для розширення можливостей громадян України здобувати вищу освіту за бажаним напрямом;
- упровадження моделей оцінювання різних рівнів вищої освіти, визначення її стандартів;
- оновлення змісту вищої освіти, впровадження ефективних педагогічних технологій, створення нової системи методичного та інформаційного забезпечення вищої школи;
- створення інформаційно-комунікативного навчального середовища формування його загальносистемних програмно-технічних комп'ютерних елементів комп'ютерних і комп'ютерно орієнтованих засобів навчання, комп'ютерних мереж і засобів телекомунікації;

- організація навчання як безперервної науково-виробничої діяльності при найповнішому використанні наукового потенціалу вищої школи;

- ефективне використання кадрового потенціалу вищої школи в навчально-виховному процесі та науковій роботі, залучення до педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах талановитих наукових працівників академічних та галузевих науково-дослідних інститутів, провідних фахівців народного господарства.

Ці завдання мають вирішуватися шляхом розробки та впровадження науково обґрунтованої методики визначення перспективної потреби держави у фахівцях з певним рівнем кваліфікації визначення обсягів їх підготовки у вищих навчальних закладах, аналізу демографічних даних і прогнозування контингенту студентів та кількості випускників, опрацювання й упровадження інформаційних, аналітичних, статистичних, імітаційних, ситуаційних моделей прогнозування обсягів підготовки фахівців з урахуванням розвитку галузей господарства та особливостей регіонів України.

У сучасних умовах головним завданням розвитку та вдосконалення вищої школи є подальше підвищення якості підготовки спеціалістів. Вища школа готує спеціалістів для всіх галузей народного господарства, науки культури, державного апарату. Зі зростанням масштабів виробництва, вдосконаленням його технічної бази, ускладненням господарських зв'язків значно зросло значення праці спеціалістів з вищою освітою. Темпи науково-технічного та соціально-економічного прогресу держави значною мірою залежать від кількості складу рівня знань спеціалістів. Точу підготовка висококваліфікованих спеціалістів є не тільки умовою, а й активним чинником прогресивних змін елементів продуктивних сил і прискорення науково-технічного прогресу та розвитку виробництва.

Система підготовки спеціалістів в Україні розвивається і вдосконалюється, виходячи із двох специфічних її функцій. По-перше, ця

система виконує економічну, продуктивну функцію, тобто забезпечує підготовку висококваліфікованих елементів сукупної робочої сили суспільства і тим самим сприяє розвитку продуктивних сил. По-друге, вона реалізує і соціально-політичну функцію – задовольняє духовні, інтелектуальні потреби людини, сприяє всебічному розвитку особистості. В основу діяльності ВНЗ покладено такі показники: план підготовки спеціалістів, заходи щодо підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, розвитку науково-дослідної роботи, матеріально-технічної бази, поліпшення матеріальних та житлових умов.

Головними чинниками, за якими має бути проведено дослідження й аналіз, є мережа вищих навчальних закладів, контингент студентів, випуск фахівців, кадрові та матеріальні ресурси, доступ до освіти.

Якщо розглянути мережу вищих навчальних закладів у динаміці за роками, то її структура має вигляд (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Типи мережі вищих навчальних закладів	Кількість ВНЗ у 2005/06 н.р.	Кількість ВНЗ у 2015/16 н.р.	Кількість ВНЗ у 2018/19 н.р.
Училища
Технікуми
Коледжі
Інститути
Академії
Університети

У табл. 2.14 показано частку спеціальностей за галузями знань (у відсотках до загальної кількості спеціальностей), за якими ведеться підготовка спеціалістів з вищою освітою за освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Сьогодні молодь України здобуває вищу освіту за освітньо-професійними програмами у 849 вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації (державні – 778 із них підпорядковані Міністерству освіти і

науки України (МОН) – 192, недержавні (приватні) – 71, III–IV рівнів акредитації – 351 (державні – 224, із них підпорядковані МОН – 114, недержавні – 115).

Прогноз розвитку системи вищої освіти посідає чільне місце в загальній системі науково-технічних, економічних та соціальних прогнозів. Прогнозування підготовки спеціалістів тісно пов'язане з іншими галузями наукового прогнозування. Чинники, від яких залежать обсяги підготовки спеціалістів на перспективу, мають такі параметри:

- прогноз розвитку окремих галузей народного господарства та окремих економічних регіонів;
- зміни демографічної ситуації;
- матеріальні трудові, фінансові можливості держави;
- соціальні наслідки масової підготовки спеціалістів.

Особливо слід виокремити визначення оптимальної структури підготовки кадрів: за рівнем кваліфікації, формами навчання, групами спеціальностей, а також забезпечення ефективності використання матеріальних, кадрових та фінансових ресурсів.

Значну роль відіграють і завдання подальшого підвищення якості навчання. Хоча дія цих факторів досить інерційна, багато з них залежать передусім від розмірів ресурсів, які можуть бути спрямовані на розвиток вищої школи. Тому для фінансування підготовки фахівців поряд з державним бюджетом залучені альтернативні джерела фінансування, а саме: кошти місцевих бюджетів, галузей, фізичних та юридичних осіб. Аналіз показує: сьогодні стратегічними інвесторами системи вищої освіти є держава та фізичні і юридичні особи. Частка місцевих бюджетів та галузей у фінансуванні вищої освіти поки що незначна. Тому необхідно розглянути доцільність децентралізації бюджетного фінансування системи вищої освіти, що буде нами зроблено в наступному розділі.

Структуру контингенту студентів у вищих навчальних закладах III– IV рівнів акредитації за джерелами фінансування характеризують такі

показники: кількість осіб, що навчаються (у відсотках); за кошти місцевих бюджетів (у відсотках); галузей (у відсотках); кошти фізичних і юридичних осіб (у відсотках).

Проведені нами дослідження показали, що загальний прийом студентів за державним замовленням на денну форму навчання протягом 2001–2005 рр. збільшився на 16%, за контрактом на заочну форму навчання – на 39%. Слід відзначити, що значне зростання прийому студентів за контрактною формою навчання відбулось у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації – на 53,4% (держбюджет при цьому збільшився лише на 20%). Водночас має значну перевагу навчання за контрактом на заочній формі навчання й у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації. Так, частка студентів заочної форми навчання, відповідно, становить 84,2%.

Аналіз даних щодо загального випуску студентів у вищих навчальних закладах протягом 1 липня 2019 р. показав, що спостерігається тенденція до зменшення випуску студентів, які навчалися за державним замовленням (денна форма навчання зменшилась на 4,5%, заочна – на 22,5%), та значного зростання випуску студентів за контрактом (денна форма навчання – збільшення в 1,9 раза, заочна – у 2,56 раза). Водночас, аналізуючи цей показник по ВНЗ за рівнями акредитації, можна стверджувати, що у ВНЗ III–IV рівнів акредитації значно зріс випуск студентів за контрактом (денна форма навчання – у 2,4 раза, заочна – у 3,6 раза). Слід відзначити зменшення випуску фахівців за держзамовленням у цих закладах (денна форма навчання – на 7%, заочна – на 33%).

Важливим показником, що характеризує розвиток системи вищої освіти в Україні, є чисельність педагогічного та адміністративно-обслуговуючого персоналу у вищих навчальних закладах.

Для оцінювання ефективності системи вищої освіти використовується показник витрат на підготовку одного спеціаліста у вищому навчальному закладі. Як показали наші дослідження, витрати на навчання за типами ВНЗ, напрямками підготовки за освітньо-кваліфікаційними рівнями значно

відрізняються. Найбільша вартість навчання одного студента у 2007 р. була за такими напрямками підготовки спеціалістів: міжнародні відносини, міжнародна економіка, право, фінанси, медицина, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг [52, с. 96].

Показники якості безпосередньо не плануються, водночас вони постають основним фактором виконання такого показника, як випуск спеціалістів. Сполучними ланцюгами між якістю навчання та випуском спеціалістів є розрахункові показники контингенту студентів та їх відсіву з вищих навчальних закладів. Так, протягом 2018 р. з вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації вибуло 88,6 тис. осіб, із них денна форма навчання – 37,1 тис. осіб (41,9%), заочна – 51,5 тис. осіб (58,1%) [52, с. 98].

У першу чергу, план підготовки спеціалістів є орієнтиром для планування видатків на утримання вищих навчальних закладів. Плани прийому та випуску спеціалістів, капітального будівництва та введення в дію будівель і споруд для навчальних закладів є важливими при визначенні витрат на поточне утримання й планування бюджетних асигнувань. Вищі навчальні заклади нашої держави, підпорядковані Міністерству освіти і науки України, утримуються за рахунок коштів державного бюджету та спеціальних коштів, одержаних від плати за навчання, оренди приміщень, виробничої та наукової діяльності.

Таким чином, система вищих навчальних закладів України, заснованих на різних формах власності, потребує невідкладного опрацювання механізму узгодженого саморегулювання освітньої діяльності та розробки стратегічних напрямів контролю за якістю освіти. Очевидно, що запропоноване тут удосконалення методологічних засад щодо оцінювання та прогнозування розвитку системи вищої освіти в нашій державі передбачає відповідний розвиток компонентів цієї системи, передусім її організаційного, інформаційного та програмного забезпечення, орієнтованих на використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

У центральних, південних та північних областях України

навчається більше студентів, ніж в інших регіонах України, оскільки тут зосереджена найбільша густина населення. Найбільше студентів навчаються саме у вищих навчальних закладах державної форми власності. На другому місці за кількістю студентів знаходяться вищі навчальні заклади приватної форми власності. А на третьому місці, відповідно, вищі навчальні заклади комунальної форми власності.

Збільшення кількості студентів не відповідає тенденції приросту населення України, виходячи із реальної демографічної ситуації в країні, яка показує катастрофічне зменшення кількості економічно активного населення в Україні, хоча збільшення кількості студентів за логікою веде до збільшення кількості ВНЗ. Збільшення кількості студентів у вищих навчальних закладах всіх типів є наслідком того, що один і той самий студент може здобувати вищу освіту за різними формами та спеціальностями.

Загальний показник охопленості населення вищою освітою становить 40,6% і відповідає середньому рівню. Але частка видатків на вищу освіту в загальних видатках держави – 10,7% – відповідає рівню країн, які перебувають у такому ж стані виробничої кризи, як і Україна. Для розвинених країн цей показник становить 20–25%, а для нових індустріальних країн, що розвиваються швидкими темпами, 30–40%. Звідси висновок, що вища освіта погребує уваги та фінансової допомоги держави, особливо в період виходу з економічної кризи.

Відносні обсяги державного фінансування вищої освіти протягом останніх десяти років значно зменшились. Такий стан бюджетного фінансування освіти свідчить про тенденцію до перерозподілу бюджету в бік стратегічно важливих напрямів розвитку економіки та країни в цілому. Аналіз обсягів видатків з державного бюджету на освіту свідчить, що бюджетне фінансування відтворює старі тенденції в розподілі бюджетних коштів і не стимулює розвиток ВНЗ.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Удосконалення механізмів державного регулювання системи вищої освіти

У теоріях державного управління існують різні підходи до посилення бюджетного фінансування. Перший - це затвердження мінімальної частки державного та місцевих бюджетів на освіту. Другий - запровадити цільові податки або затвердити певні частки податкових надходжень у рамках існуючих податків та податкових ставок, які мають чітко визначене призначення. по-третє, встановити мінімальні стандарти державних витрат, що розраховуються у грошовому вираженні на душу населення або для освіти частки загального ВВП; по-четверте, розширити перелік видів видатків, що входять до поняття "захищені статті бюджету", тобто переважно статті витрат, що фінансуються (тепер вони включають зарплату, виплати до фондів соціального страхування, які обчислюються у відсотках до фонду заробітної плати).

Перший метод дає найнижчі результати через недостатню деталізацію бюджетного процесу. Другий спосіб є більш ефективним. Економічне обґрунтування введення податку на освіту пов'язане із зміною оцінки характеру фінансування бюджетів видатків на освіту в більш розвинених країнах, визнавши це інвестицією. Результатом такого фінансування є збільшення "людського капіталу", збільшення продуктивності та прибутку підприємств, що споживають освітні послуги, які вони отримали в системі освіти. Багато вчених вважають, що введення цільового податкового фінансування освіти або конкретної частини податкових надходжень до

державного бюджету гарантує стабільність бюджетного фінансування у цій галузі.

Інші зазначають, що такий підхід суперечить самому принципу формування податків. Вони, незалежно від їхньої природи, повинні йти до державної скарбниці, а потім їх розподіляти за державний рахунок. На наш погляд, на сучасному етапі розвитку української економіки запровадження спеціальних податків не призведе до збільшення фінансування державного фінансування вищої освіти.

На наш погляд, тиск на університети з метою підвищення їх ефективності без надання достатніх фінансових ресурсів збільшує ймовірність зниження якості як освітньої, так і дослідницької діяльності в університетах. Цю проблему можна вирішити, запровадивши різні методи оцінки якості освітніх та наукових процесів. Наприклад, у Сполученому Королівстві ці оцінки не лише давали практичні пропозиції університетам щодо покращення їхньої діяльності, а й значні бюджетні асигнування. Зокрема, всі ВНЗ регулярно оцінюються. Національні таблиці класифікації однорідних ВНЗ публікуються щороку. Таким чином, університети з високим рейтингом досліджень або університети з вищими балами за якість вищої освіти отримують додаткове бюджетне фінансування.

Сьогодні комунальні платежі дуже важливі для фінансів системи вищої освіти. Відомо, що оцінка цієї проблеми неоднозначна. З одного боку, це ознака недостатнього бюджетного фінансування, з іншого боку, його можна розглядати як особливий вид кредитування енергетичного сектору української освіти.

Іншим аспектом цієї проблеми є недостатній рівень обліку енергоресурсів, споживаних освітою, через що кредитори можуть завищувати рівень виплат. Цьому аспекту проблеми приділяється велика увага на державному рівні.

Існує два шляхи вирішення проблеми розрахунку енергетичних витрат на споживання вищими навчальними закладами.

- Розробка та затвердження обмежень на використання паливно-енергетичних ресурсів.

- Надання матеріально-технічної бази для обліку споживаних послуг.

На нашу думку, введення обмежень щодо енергоресурсів дозволить зупинити зростання споживання енергії, стабілізувати рівень бюджетних видатків на їх оплату.

Встановлення навчальних лічильників тепла значно економить гроші. Встановлення середніх лічильників зменшує щомісячні плати за комунальні послуги на 30 %% більше.

Легітимність податкових пільг часто виправдовується з точки зору справедливості. Наприклад, вирахування податків на освіту може бути виправдано тим, що освіта фактично створює нерівність (втрату добробуту) для такої суми доходу. Однак будь-яка пільга передбачає відносну складність податкової системи зазвичай посилює її вплив.

Тим не менше, пільгове оподаткування системи вищої освіти насправді опосередковано фінансується як обмеженим бюджетним фінансуванням, так і серйозною економічною кризою в країні з високою інфляцією.

Існує три основні проблеми при розгляді питання оподаткування вищих навчальних закладів.

1. Скільки та яким чином потрібно оподатковувати університети.
2. Питання забезпечення рівного оподаткування державно-приватного сектору системи вищої освіти.
3. Податок на підприємницьку діяльність і його відмінність від податку на основний бізнес.

Відповідно до податкового законодавства державні вищі навчальні заклади мають різні податкові пільги (табл. 3.1).

Характеристика податкових пільг для ВНЗ

Види зборів та податків	Види діяльності державних вищих навчальних закладів	
	основна	підприємницька
Податок на прибуток	звільнені кошти, спрямовані безпосередньо на потреби освітнього процесу	
Податок на додану вартість (ПДВ)	звільнені	обкладається
Земельний податок	звільнені	обкладається
Податок на власників транспортних засобів	звільнені	обкладається
Комунальний податок	звільнені	обкладається

Деякі податкові пільги повинні бути доступними для підприємств та організацій, якщо вони спрямовують частину прибутку на освіту. Таким чином, при обчисленні податку на прибуток оподатковуваний дохід зменшується на суму, що направляється до державно-комунальних навчальних закладів. На наш погляд, державна податкова політика, що проводиться державними установами, повинна передбачати створення різних благодійних та спонсорських фондів.

Розробка ефективної системи вищої освіти піднімає питання планування якості та раціоналізації витрат вищих навчальних закладів. Сьогодні вчені зосереджуються на двох технологіях. Ставка витрат для кожного студента та система конкурсу сертифікатів.

Ідея запровадження мінімальних стандартів державних витрат на освіту вже давно обговорюється. Різні вчені пропонують поєднувати фінансування на душу населення на рівні державного освітнього стандарту через систему державних гарантій.

Норми витрат системи вищої освіти, які розробляються на державному рівні, на наш погляд, повинні передбачати обсяг фінансування специфічний

для кожного регіону. З цією метою на регіональному рівні пропонується спочатку встановити норми витрат для окремих статей вищих навчальних закладів. по-друге, стандарти витрат, необхідні для надання освітніх послуг кожному студенту. Водночас однією з головних причин можливого невиконання встановленої системи соціальних норм у регіонах може бути поганий розвиток її впровадження. На жаль, на сьогоднішній день підходить до формування єдиної системи державних мінімальних соціальних стандартів та фінансових стандартів не розроблені, не врегульовані законодавчо, що призвело до використання систем різних показників основи розрахунків, на які поширюються соціальні та фінансові стандарти. ,

Слід зазначити, що як система вищої освіти, так і система освіти в цілому фінансуються методом бюджетної оцінки. Суть режиму бюджетного фінансування полягає в тому, що державні муніципальні установи у невиробничій сфері отримують бюджетні асигнування від держави із відповідних місцевих бюджетів на основі бюджетів. Оцінки готуються для кожного року, затвердженого, як правило, адміністраторами вищого рівня, якщо інше не передбачено законом.

Бюджетне фінансування - це засіб вивільнення безповоротних, безоплатних коштів для утримання повністю фінансованих установ на основі фінансових планів, кошторису видатків.

Нормативний характер видатків, яки встановлюються при асигнуванні коштів на забезпечення діяльності освітніх організацій маж співвідноситись з результатами їх діяльності, зокрема:

- наукової, через кількість патентів на винаходи;
- наукові дослідження, які тривають та вирішують важливі суспільні проблеми;
- міжнародне визнання та співпрацю – через публікації та цитування в міжнародних наукометричних базах.

Таблиця 3.2

Методи нормування видатків вищих навчальних закладів при бюджетному фінансуванні

Нормативна модель асигнувань за довготривалими нормативами	Кошторисна модель – фінансування по статтях
Характеристика	
<ul style="list-style-type: none"> – нормативи виступають як економічний важіль котрий орієнтує ВНЗ на обрання уйді] стратегії дій; – довгострокові стабільні нормативи визначають розмір бюджетних асигнувань ВНЗ і пропорції розподілу засобів по укрупнених напрямках їх використання; – можливість поєднання бюджетного фінансування з широким залученням додаткових позабюджетних коштів як основа для організації багаторівневого багатоканального фінансування ВНЗ 	<ul style="list-style-type: none"> – нормативи, призначені для прогнозування та підконтрольності витрат в підрядчику реалізації адміністративної функції нормативів; – фінансові кошти, необхідні для функціонування та розвитку ВНЗ, знаходяться в прямій залежності від показників планів підготовки спеціалістів, бюджетні кошти виділяються у міру фактичного виконання планів роботи; – жорстка гарантія бюджетного покриття всіх видатків ВНЗ у межах установленого кошторису невикористана економія за кошторисом повертається до

Переваги	
<ul style="list-style-type: none"> – норматив бюджетних асигнувань орієнтує на показник, що відображає результат діяльності вищого навчального закладу; – розподіл фінансування має на меті ефективно витрачання коштів і підвищення кінцевих результатів 	<ul style="list-style-type: none"> – стабільне середнє бюджетне покриття планових видатків вищих навчальних закладів
Недоліки	
<ul style="list-style-type: none"> – норматив бюджетних асигнувань пов'язаний з кількістю студентів, а це відображає наявність фізичних ресурсів освітньої установи; – фінансування зберігає елементи витратного механізму; – єдність нормативів для всіх освітніх установ, незалежно від їх юридичного статусу 	<ul style="list-style-type: none"> – детальний розподіл коштів не дає змоги маневрувати ресурсами; – вилучення невитраченої економії в бюджет не сприяє мобілізації внутрішніх ресурсів та економії коштів; – витратний механізм фінансування видатків; – при перевищенні фактичних видатків на плановими фінансування здійснюється за залишковим принципом

Відповідно, необхідно закріпити у Бюджетному кодексі України відповідні бюджетні повноваження центральних та місцевих органів влади. Зокрема, вони повинні бути такими: Державний компонент системи вищої освіти повинен фінансуватися відповідним центральним органом виконавчої влади як розпорядником загального бюджету, відповідальним за відповідний державний вищий навчальний заклад; регіональний компонент вищої освіти повинен фінансуватися місцевими державними органами. адміністрації з відповідних місцевих бюджетів.

Ця пропозиція зумовлена тим, що вищі навчальні заклади постійно фінансуються з державного бюджету України, особливо на поточні видатки вищих навчальних закладів. У цій ситуації вищі навчальні заклади повинні шукати додаткові джерела фінансування своєї діяльності, які називаються позабюджетними, наприклад, збільшення кількості студентів, які отримують освіту на платній основі. Нестача бюджетних коштів особливо відчувається при оплаті комунальних послуг.

Основним недоліком діючого механізму фінансування бюджету вищої освіти, на наш погляд, є неефективність спочатку концентрувати кошти у державному бюджеті України, а потім перерозподіляти їх за напрямками фінансування поточних видатків та комунальних послуг. Через Бюджетний кодекс України держава може забезпечити механізм фінансування поточних видатків вищих навчальних закладів без спрямування коштів до державного бюджету України.

Головною перевагою запропонованого нами механізму бюджетного фінансування є те, що він базується на принципі децентралізації фінансування вищої освіти. Але тут треба враховувати, що різні регіони мають свої особливості, не лише економічно, а й географічно.

Крім того, для досягнення ефективності бюджетного фінансування необхідно розробити показники, які дозволять оцінити ефективність бюджетних видатків за рівнем реалізації цілей. Для визначення ефективності

видатків бюджету на фінансування системи вищої освіти ми пропонуємо використовувати такі показники ефективності системи вищої освіти.

1) показник витрат. Кошторис витрат фінансових, трудових та матеріальних ресурсів, необхідних для надання бюджетних послуг, що визначає напрямки бюджетних видатків залежно від економічного змісту діяльності, що здійснюється в системі державного управління (наприклад, видатки за статтями бюджетної класифікації);

2) Показники бюджетних послуг або оперативно-мережеві показники - прямі результати видатків, послуги, що надаються споживачам, або обсяг виконаної роботи (наприклад, кількість випускників);

3) Показники кінцевих результатів діяльності - результати реалізації органів, державні завдання, програми, що реалізуються державними органами, державними установами їх функцій.

Вони можуть включати такі показники:

- соціальна ефективність - рівень досягнення цілей, певний соціальний вплив у відсотках або в абсолютних показниках (як певний результат для всього населення - підвищення загального рівня освіти);

- Економічна ефективність - вартість однієї одиниці споживчого бюджетного обслуговування.

- соціально-економічна ефективність - коефіцієнт соціального впливу resulting витрат.

Теорія бюджетного аналізу дозволяє розглядати поняття якості освітніх послуг не лише як якісну характеристику, а й як кількісне явище.

У сучасній практиці бюджетного фінансування використовуються два основні методи визначення регуляторних показників: розрахунково-аналітичний і звітно-статистичний. Метод калькуляції-аналізу заснований на техніко-економічних розрахунках вартості певного виду витрат з аналізом стану бюджетних установ. Однак не завжди можливо зробити техніко-економічні розрахунки, тому цей метод має обмежений обсяг.

У статистичному методі статистичного розрахунку видатків бюджетних установ нормативні показники визначаються на основі статистичних даних (в абсолютних показниках) у розрізі звітів про фактичні витрати їх матеріальних фінансових ресурсів попередніх періодів.

Сьогодні при розрахунку нормативів статистичним методом, як правило, використовується наступна формула:

$$N = (S_0/P_0) * k,$$

де N – середня норма видатків, що розраховується;

S₀ – сума нормованих видатків в базисному році;

P₀ – чисельність одиниць нормування в базисному році;

k – коефіцієнт коректування.

Основним недоліком стандартів, створених цим розрахунком, є те, що він фокусується на тих самих тенденціях витрат у минулому. Ми пропонуємо розрахувати питомі коефіцієнти витрат для оптимальної кількості цільових показників для використання бюджетних коштів, а потім на основі отриманих даних визначити загальне значення критеріїв. Показники, отримані на другому етапі розрахунку, пов'язані з відповідним коригуванням значень існуючих фінансових можливостей бюджетних стандартів. Наприклад, конкретний розмір заробітної плати кожного студента найкраще визначати за допомогою так званого методу зворотного розрахунку, коли загальна потреба у вищій освіті спочатку визначається для фінансових ресурсів для цієї мети, а потім сума ділиться на кількість запропонованих студентів. дає бажаний індекс.

$$N_s = F_{Гр} / K = (\sum_{i=1}^n O_i + F_{zрnp}) / K ,$$

Де O_i – це розмір ставки (посадового окладу) i-го співробітника в плановому році за тарифікацією;

i – індекс співпрацівника;

F_{zр} – фонд заробітної плати;

F_{np} – фонд заробітної плати сумісників (викладачів, які працюють за сумісництвом);

K – середньорічна кількість студентів.

Замість того, щоб фінансувати систему вищої освіти за собівартістю, вищі навчальні заклади повинні фінансуватися за рахунок вартості послуг, які вони створюють, тобто за рахунок вартості, яку забезпечує інклюзивний дохід виробника освітніх послуг.

Сучасні методи бюджетного фінансування мало стимулюють одержувачів бюджету ефективно використовувати наявні фінансові ресурси. Наслідком цього є низька зацікавленість виробників товарів і послуг у результатах їх роботи, коли вона виплачується без урахування її якості, лише в кількісному вираженні, незалежно від реального попиту на товари.

Впровадження системи ваучерів на освіту також дозволяє уникнути "подвійного" плати за навчання тих, хто бажає користуватися послугами недержавних вищих навчальних закладів, тим самим посилюючи приватну ініціативу у галузі вищої освіти.

Реферальна система також має багато недоліків. На наш погляд, запровадження такої системи неминуче призведе до соціально-економічної стагнації суспільства. Ці міркування особливо важливі в нашому випадку через великий розрив у доходах в Україні.

В умовах суворої кризи бюджетного фінансування бажання залучити додаткові кошти у галузі освіти активізувало розвиток та запровадження системи страхування освіти. Поділившись думкою В.І. щодо доцільності запровадження Інституту освітнього страхування імені Шилова [59, с. 193], ми вважаємо, що для впровадження цього закладу для студентів платних місць у ВНЗ слід розробити державну програму «Страхування освіти». Такий механізм страхування студентів передбачає, що принаймні за п'ять років до вступу до університету батьки студента повинні визначитися з його майбутньою професією, а за півтора роки до закінчення - конкретний університет. На підставі цього батьки учнів підписують два контракти. Перший - із страховою компанією для страхування життя дитини, включаючи оплату повного університетського курсу. Другий - з неприбутковою організацією, Фондом підтримки вищої освіти, щодо платних місць в університеті. Розмір страховки

визначатиметься залежно від обраного університету, наприклад, 5-6 тисяч доларів. Більше 10 тисяч доларів для Технічного університету США. Для Гуманітарного університету США.

Якщо застрахований студент не подає заявку на вступ до платного відділення або не бере участь у загальному вільному конкурсі, страхові кошти повертаються Фондом. Фонд надаватиме фінансування університетам у формі навчання, яке університет надаватиме за умови повного відшкодування вартості навчання.

Нещодавно у багатьох країнах університетський підхід був замінений підходом, який більше зосереджується на прямій підтримці студентів. Водночас університети продовжують отримувати фінансування від держави, але опосередковано. Крім того, університети зберігають можливість отримувати пряме фінансування від держави. Цей засіб державного фінансування університетів сприяє конкуренції між установами за залучення студентів та сприяє більшій вибірковості державного фінансування освіти.

В останні роки частка кредитів на фінансову допомогу студентам зросла у багатьох країнах, оскільки країни все більше зосереджуються на самофінансуванні студентів. Одним з найважливіших непрямих механізмів державного фінансування освіти є система податкових пільг, а також пільгових позик.

Індивідуальні кредити на освіту активно та успішно використовуються у багатьох країнах. Автори проекту Концепції реформи освіти неодноразово пропонували повернутися до них як просунуту форму оплати за освіту.

Термін повернення державної позики на освіту може сягати 15 років, державної позики на навчання - 10 років.

Дослідження показує, що вдосконалення системи бюджетного фінансування освіти на сучасному етапі має здійснюватися у таких сферах: Продовження практики фінансування бюджету на освіту; Впровадження системи кредитування освіти для студентів вищих навчальних закладів комерційних банків (сприяє запровадженню податкових пільг). створення

системи страхування освіти; Визначення податкових пільг для інвесторів, які інвестують у розвиток вищої освіти.

Ми вважаємо за доцільне також вирішити питання передачі освіти.

Активізація органів місцевого самоврядування у напрямку залучення позабюджетних потоків та управління ними. Тут ми можемо визначити деякі шляхи активізації діяльності державних установ у сфері позабюджетного фінансування вищих навчальних закладів.

1. Надання Міністерству освіти і науки України та управлінням освіти органів місцевого самоврядування функцій управління позабюджетним фінансуванням, внесення відповідних змін до нормативних актів Міністерства місцевого самоврядування. Слід також розробити положення та форми статистичних звітів щодо позабюджетного фінансування системи вищої освіти в регіоні.

2. Надати повну інформацію про механізми роботи з позабюджетними коштами в інших органах місцевого самоврядування, в органах місцевого самоврядування та у вищих навчальних закладах.

3. Створення громадських фондів для розвитку вищої освіти та міських рад при органах місцевого самоврядування, в рамках яких включені питання управління позабюджетними коштами системи вищої освіти. Пропонується створити фонд розвитку громадської освіти, який накопичуватиме бюджетні та позабюджетні фонди для покриття своїх витрат відповідно до пріоритетів розвитку освіти. Функції залучення позабюджетних коштів виконуватимуть органи місцевого самоврядування. Пріоритети на освіту та розвиток видатків муніципального фонду формуються з урахуванням результатів голосування народних депутатів місцевих рад. Цей механізм дозволить, насамперед, забезпечити цільові видатки на розвиток накопичених бюджетних та позабюджетних ресурсів, по-друге, проводити містобудівну політику в галузі освіти, по-третє, залучати додаткові фінансові ресурси для співфінансування програм розвитку вищої освіти.

Вивчаючи основні механізми бюджетного фінансування системи вищої освіти та пропонуючи вдосконалення цих механізмів, на наш погляд, особливо використовуються питання контролю якості вищої освіти, які ми розглянули в наступному параграфі.

3.2. Державно-громадський контроль у системі вищої освіти

Якість є найважливішим фактором вищої освіти. Якість визначає доцільність зусиль spent витрачених грошей. Якість - це внутрішня визначеність об'єкта, яка є його ознакою, що відрізняє певний об'єкт від усіх інших. Якість - це міра вартості, вартості, корисності чогось для його цільового використання.

Якість вищої освіти сьогодні - це не просто опис обсягу знань, набутих людиною. У сучасному світі, де знання та технології оновлюються швидше, ніж життя покоління, освітній процес повинен зосереджуватись не лише на здобутті базових знань, а й на потребах, навичках та вміннях самостійно здобувати нові знання. Ця інформація протягом усього життя: ефективно її використовувати. Здатність сприймати зміни на практиці, які стають невід'ємною частиною людського існування, готовність вчасно відмовитися від старого досвіду та норм поведінки.

Основна мета і мрія педагогіки - максимально наблизити освіту і виховання до відкриття природних здібностей кожної людини.

Таким чином, концепція якості вищої освіти стає більш систематизованою, різноманітною та реальною. Сьогодні якість освіти характеризується такими компонентами:

- Якість навчально-методичної бази, що забезпечує ресурси навчальних закладів на належному рівні, залучення до навчального процесу не тільки якісних, традиційних компонентів, таких як підручники, а й нових сучасних засобів та методів сучасного пізнання. технологічні можливості;

Інформаційна асиметрія, тобто незнання покупцем властивостей товару, що продається покупцем, вважається однією з найважливіших особливостей ринків, що призводить до зриву ринку, усунення якого вимагає державного втручання.

Ця ціна покриє витрати на виробництво продукції низької якості, але не високої якості. Оскільки продавець не може переконати покупця в його правдивості, він взагалі не матиме стимулу виробляти високоякісну продукцію, так що на ринку залишатиметься лише неякісна продукція, попит на яку може досягти нуля, що означає зникнення ринку.

Механізмом, за допомогою якого держава може усунути цю диспропорцію, є запровадження мінімальних стандартів якості, контроль за якими буде покладено на спеціалізовані державні органи, які, на відміну від прямих споживачів освітніх послуг, зможуть здійснювати необхідні заходи контролю. У сфері вищої освіти цей механізм діє шляхом ліцензування вищих навчальних закладів, тобто перевіряє відповідність фактичних умов надання освітніх послуг вимогам стандарту. Для забезпечення ефективності ліцензії з точки зору досягнення прийнятної якості освітніх послуг зміст стандарту є принципово важливим.

Система показників для оцінки якості послуг вищої освіти повинна бути розроблена з урахуванням таких вимог:

1. Коефіцієнти повинні бути якомога інформативнішими.
2. Коефіцієнти слід обчислювати лише на підставі наявних звітів про виконання бюджетних установ.
3. Коефіцієнти повинні забезпечувати порівняння рейтингу навчальних закладів з іншими навчальними закладами **Ц** протягом певного періоду часу (щомісяця, щокварталу, щороку).
4. Кількісні стандарти для мінімально достатнього рівня або діапазону змін можуть бути встановлені для всіх коефіцієнтів.

Для визначення якості освітніх послуг у системі вищої освіти ми виявили, що існує дві групи показників. Перша група включає операційні operational

мережеві показники ефективності вищої освіти. До другої групи належать фінансові показники, засновані на економічних статтях у бюджетній класифікації.

Індикатори операційної мережі включають такі конкретні показники, які наводяться для кожного студента:

1. Кількість працівників, включаючи штатних та штатних працівників вищих навчальних закладів.

2. Освітня кваліфікація викладачів, зокрема тих викладачів, які мають науковий ступінь доктора-кандидата наук відповідного профілю спеціальності.

3. Успішність учнів, зокрема відсоток, залишений студентами \cup сертифікований „добре” \cup „відмінно”.

4. Кількість студентів з відзнакою.

5. Кількість одиниць обладнання \cup науково-методична допомога (наприклад, комп'ютери \cup підручники).

6. Кількість студентів, які продовжують освіту у вищому навчальному закладі професії.

7. Кількість студентів, які працюють або знаходять роботу за цією професією після закінчення цього вищого навчального закладу.

8. Кількість учнів, які беруть участь у міжнародних, національних та регіональних змаганнях.

Ми провели аналіз показників, які в даний час оцінюють якість системи вищої освіти, діяльності вищих навчальних закладів.

:

$$\Pi_{1,1} = V_{\text{шт}} / K, \quad (3.1)$$

де $V_{\text{шт}}$ – кількість штатних викладачів;

K - контингент студентів;

$$\Pi_{1,2} = \Pi_{\text{пш}} / K, \quad (3.2)$$

де $V_{\text{пш}}$ – кількість позаштатних викладачів

$$\Pi_{1.3} = \Pi_{\text{дн}} / K, \quad (3.3)$$

де $\Pi_{\text{дн}}$ – кількість викладачів, які мають науковий ступінь доктора наук

$$\Pi_{1.4} = \Pi_{\text{кн}} / K \quad (3.4)$$

де $\Pi_{\text{кн}}$ – кількість викладачів, що мають науковий ступінь кандидата наук

$$\Pi_{1.5} = \Pi_{\text{сво}} / K, \quad (3.5)$$

де $\Pi_{\text{сво}}$ – кількість викладачів, що мають спеціальну вищу освіту

$$\Pi_{1.6} = \Pi_{\text{до}} / K, \quad (3.6)$$

де $\Pi_{\text{до}}$ – кількість студентів, які мають диплом з оцінками «добре» і «відмінно»

$$\Pi_{1.7} = \Pi_{\text{від}} / K, \quad (3.7)$$

де $\Pi_{\text{від}}$ – кількість студентів, які мають диплом з відзнакою.

$$\Pi_{1.8} = \Pi_{\text{ус}} / K, \quad (3.8)$$

де $\Pi_{\text{ус}}$ – кількість успішних студентів.

$$\Pi_{1.9} = \Pi_{\text{в}} / K, \quad (3.9)$$

де $\Pi_{\text{в}}$ – чисельність відсіву.

$$\Pi_{1.10} = S / K \quad (3.10)$$

де S – площа вищого навчального закладу (м).

$$\Pi_{1.11} = \text{НМЛ} / K \quad (3.11)$$

де НМЛ – кількість спеціальної навчально-методичної літератури

$$П_{1.12} = T/K \quad (3.12)$$

де Т – кількість комп'ютерної техніки.

Фінансові показники включають такі конкретні показники, розраховані для кожного студента або розраховані відповідно до кожного студента, обсяг бюджетних призначень на основі статей бюджетної класифікації, затверджених наказом Міністерства фінансів України 27.12.2001. № 604.

Розрахунок наступних фінансових показників, що належать до другої групи критеріїв, що характеризують якість послуг вищої освіти в дисертаційному дослідженні.

$$P_{2.1} = ZP / K, \quad (3.13)$$

де ЗП - заробітна плата (грн.). Підпункти 1110 "Оплата праці працівників бюджетних установ", 1111 "Заробітна плата", 1120 "Нарахування заробітної плати" бюджетної класифікації включають витрати на заробітну плату. Доплата за понаднормову нічну роботу, а також за роботу у вихідні. оплата відпусток; заохочувальні і компенсаційні виплати (премії, пільги, доплати тощо).

$$П_{2.2} = НОП/K, \quad (3.14)$$

де НОП – нарахування на оплату праці (грн).

Підстаття 1120 "Нарахування на заробітну плату" відображає: витрати на оплату працедавцем відрахувань відповідно до податкового законодавства України, а також внесків по страхових тарифах на обов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань.

$$П_{2.3} = P_{ин}/K, \quad (3.15)$$

де $P_{\text{ін}}$ – інші витрати (грн).

Стаття 1342 “Стипендії” включає витрати з виплати стипендій.

$$П_{2.4} = P_{\text{ивип}} / K, \quad (3.16)$$

де $P_{\text{ивип}}$ – інші виплати (грн).

Підстаття 1090 “Інша діяльність у сфері соціального захисту” бюджетної класифікації включає витрати з оплати заходів соціальної підтримки відповідно до законодавства.

$$П_{2.5} = Y_{\text{ком}} / K, \quad (3.17)$$

де $Y_{\text{ком}}$ – витрати на комунальні послуги, грн.

Підстаття 1160 “Оплата комунальних послуг та енергоносіїв” бюджетної класифікації відображає витрати на оплату комунальних послуг, зокрема оплату опалювання, технологічних потреб; споживання газу (включаючи його транспортування по газорозподільних мережах і плату за постачальницько-збутові послуги); споживання електроенергії для господарських, виробничих, технічних, лікувальних, наукових, навчальних і інших цілей; водопостачання (зокрема гарячого), каналізації, асенізації.

$$П_{2.6} = Y_{\text{тр}} / K, \quad (3.18)$$

де $Y_{\text{ком}}$ – витрати на транспортні послуги (грн).

Підстаття 1135 “Оплата транспортних послуг та утримання транспортних засобів” відображає витрати на оплату транспортних послуг, що надаються

сторонніми організаціями, зокрема оплату: найму транспортних засобів, послуг з пасажирських і вантажних перевезень, а також інші транспортні послуги (за винятком витрат на обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів).

$$П_{2.7} = Y_{зв}/K, \quad (3.19)$$

де $Y_{зв}$ – витрати на послуги зв'язку (грн).

Підстаття 1138 “Послуги зв'язку” відображає витрати на оплату послуг зв'язку, зокрема оплату використання телефонних, телеграфних каналів зв'язку (зокрема реєстрація скорочених телефонних адрес, каналів передачі даних інформації), послуг поштового зв'язку (оплата послуг спеціальному зв'язку), документального електрозв'язку, радіозв'язку і мобільних телесистем, стільниковою і пейджинговою зв'язки, глобальній інформаційній мережі Інтернет, сполучних, спеціальних і прямих ліній зв'язку, а також витрати, пов'язані з наданням доступу до каналів зв'язку (установка телефонів і інших засобів зв'язку).

$$П_{2.8} = Y_{ін}/K, \quad (3.20)$$

де $Y_{ін}$ – витрати на інші послуги (грн.)

Головним напрямом роботи такої асоціації має бути, крім оцінювання якості системи вищої освіти, співпраця та взаємодія з регіональними службами зайнятості та Державної служби зайнятості України. Громадський контроль за якістю системи вищої освіти та механізми співпраці Громадської асоціації контролю діяльності вищих навчальних закладів наведено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Громадський контроль за якістю системи вищої освіти

Вивчення системи бюджетного фінансування вищої освіти дозволило вдосконалити підхід до організації бюджетного фінансування системи вищої освіти. Зокрема, пропонується виділити видатки з державного бюджету України на фінансування заробітної плати викладацького складу вищих навчальних закладів, а з місцевих бюджетів - на поточні видатки через постійну нестачу коштів у державному бюджеті України. Вищі навчальні заклади для фінансування університетських витрат. Освіта будівель, утримання матеріально-технічної бази, плата за комунальні послуги. У зв'язку з цим необхідно закріпити у Бюджетному кодексі України відповідні бюджетні

повноваження між центральними "місцевими органами влади" для фінансування видатків державного та місцевого бюджету на розвиток вищої освіти. Такий механізм децентралізації бюджетного фінансування видатків бюджету дозволить оптимізувати фінансування бюджетних коштів на розвиток вищих навчальних закладів **Ц** для підвищення ефективності їх діяльності.

Дослідження показало недосконалу систему оцінки якості вищої освіти. У зв'язку з цим пропонується підвищити якість вищої освіти шляхом інституціоналізації громадського контролю в особі Громадського об'єднання з нагляду за вищими навчальними закладами. Головною метою такої організації має бути розробка спільних стандартів оцінки якості освітніх послуг вищих навчальних закладів різного розміру, за координацією з Державною службою зайнятості України та її регіональними управліннями, координація розвитку вищої освіти з ринком праці. , Співпраця Громадської асоціації з державними службами створить механізми координації навчальних програм у вищих навчальних закладах для виявлення реальної потреби у відповідних спеціалістах на національному та регіональному ринках праці.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

У кваліфікаційній роботі “Державне регулювання менеджменту освіти в умовах модернізації” здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання вдосконалення державного регулювання системи вищої освіти шляхом визначення напрямів і механізмів його вдосконалення з точки зору принципів та підходів, характерних для сучасного менеджменту соціальної сфери.

Метою роботи визначено аналіз системи державного управління сферою вищої освіти та застосування заходів її розвитку, які забезпечуватимуть реформування системи освіти, на основі принципів та підходів сучасного менеджменту.

Для досягнення мети дослідження встановлені наступні завдання:

- сформулювати визначити понятійно-категоріальний апарат в сфері державного управління та регулювання освітньої діяльності;
- проаналізувати стан та проблематику державного управління системою вищої освіти в Україні;
- запропонувати організаційні та інституційні заходи, які б забезпечували перехід системи публічного управління вищою освітою від адміністрування до регулювання.

Об’єктом дослідження визначено систему організації публічного управління вищою освітою в Україні.

Предметом дослідження визначено мережа закладів вищої освіти в Україні.

В першому розділі роботи визначено понятійно-категоріальний апарат, який стосується сфери публічного управління закладами освіти. Встановлено, сфери впливу на організацію освітньої діяльності в Україні.

Державне регулювання системи вищої освіти визначено як мережеву систему економічних, соціальних, правових, інституціональних та організаційних форм, методів впливу держави на суб’єктів освітньої діяльності, що створює умови для реалізації ними тих цілей і завдань, які одночасно

відповідали б інтересам держави, місцевих громад, так і безпосереднім інтересам та прагненням цих суб'єктів управління.

Застосування принципів сучасного менеджменту в освітній діяльності забезпечуватиме гармонійний розвиток як об'єкта управління, самої системи управління та існування суб'єкта управління, що виконує інтелектуальне, динамічне та стратегічне забезпечення розвитку системи вищої освіти.

Під принципами сучасного менеджменту, які доцільно застосовувати в публічному управлінні сферою вищої освіти ми маємо на увазі принципи економічної ефективності, організаційної єдності, раціональності, спеціалізації сфер діяльності тощо.

Особливості організації діяльності закладів вищої освіти в Україні полягають у тому, що навчально-виховний процес у вищих навчальних закладах є далеким від досконалості, не відповідає сучасним потребам розвитку суспільства, вимогам розвитку ринкової економіки та соціальної сфери. Діюча мережа вищих навчальних закладів малоефективна через їх численність. Територіальна розпорошеність вищих навчальних закладів та їх різне підпорядкування не сприяють впровадженню результативного управління галуззю на загальнодержавному рівні й на рівні регіонів. Не реалізується відповідальність за якість наданих освітніх послуг.

Не розвивається концепція партнерських зв'язків підприємств та організацій з вищими навчальними закладами. Роботодавці-стейкхолдери поки що не беруть участі у формуванні змісту вищої освіти та забезпеченні належної професійно-практичної підготовки студентів.

Існуюча модель публічного управління галуззю вищої освіти не повністю відповідає сучасним вимогам демократичності управління: не відбувається розширення впливу громадської думки на прийняття адекватних управлінських рішень та динамічне реагування на нагальні потреби суспільства, перерозподіл функцій управління між центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, не реалізується ідея автономії закладів вищої освіти.

Встановлено, що відносні обсяги бюджетного фінансування вищої освіти за останні десять років суттєво зменшуються, що свідчить про тенденції до перерозподілу коштів Державного бюджету України в бік інших напрямів розвитку економіки та країни в цілому. Такі обсяги бюджетного фінансування не стимулюють розвиток вищих навчальних закладів. Брак бюджетних коштів не забезпечує належного фінансування поточних видатків вищих навчальних закладів та заходів з їх розвитку.

З метою застосування механізму освітнього страхування фізичних осіб запропоновано створити Фонд страхової підтримки вищої освіти, діяльність якого полягатиме в оплаті навчання студентів у вищих навчальних закладів через механізми освітнього страхування фізичних осіб. Створення такого Фонду надасть можливість майбутнім абітурієнтам ще зі школи вносити необхідні страхові платежі через уповноважені страхові компанії, які при вступі до вищого навчального закладу на контрактній основі будуть слугувати необхідною сумою оплати за весь період навчання. Такий механізм полегшить фінансове навантаження для сімей у майбутньому при оплаті за надані вищим навчальним закладом освітні послуги та створить прозорість та прогнозованість надходження фінансових ресурсів у сферу вищої освіти, підвищуватиме важелі відповідальності навчальних закладів за надані послуги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Влада і політика.// Аблов А. Ф. – Одеса: Маяк, 1998. – 35 с.
2. Вища освіта в пост–болонському просторі: спроба прогностичного аналізу // Андрущенко В.П. // Філософія освіти. – 2005. – №2.
3. Мониторинг развития образования в мире.// Алферов Ю.С. // Педагогика. – 2002. – № 7. – С.91.
4. Наука, освіта і культура України в пост–Болонському просторі // Андрущенко В.П. // Вища освіта України. – 2004. – № 4. – С. 11–13.
5. Теория государственного управления: Курс лекций.// Атаманчук Г.В. – М.: Юрид. лит., 1997. – С. 23.
6. Человек в управлении обществом. // Афанасьев В.Г. – М.: Политиздат, 1977. – С. 234–236.
7. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: Монографія.// Бакуменко В.Д. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 328с.
8. Розвиток системи освіти у сучасних умовах. // Беззубко Л. В., Черниш О. І., Соколова Л. С. – Макіївка, 2005. – 132 с.
9. Удосконалення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти. // Боголіб Т.М. // Фінанси України. – 2005. – № 2. – С.106/
10. Аспекти управлінської діяльності щодо створення системи якості вищої медичної освіти в Україні // Білинська М. // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. Дніпропетр. регіон. ін-ту держ. упр. НАДУ. – Д., 2003. – Вип. 2(12). – С. 79–86.
11. Управління якістю навчання студентів вищої медичної школи на основі математичної моделі // Білинська М. // Вісн. НАДУ. – 2004. – № 2. – С. 197–202.
12. Рейтингова оцінка вищих медичних навчальних закладів: кваліметричний аналіз // Статистика України. – 2004. – № 1. – С. 27–31.

13. Вдовенко С. Управління освітою в перехідний період. Стан, тенденції. Напрями реформування та критерії оцінки // Білинська М. // Вісник УАДУ. – 1998. – №3. – С.176–180.

14. Економічний механізм системи вищої освіти: напрями удосконалення // Вітренко Ю. // Вища школа. – 2003. – № 1. – С. 37 – 50.

15. Основні критерії та показники якості освіти // Вікторов В. // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 54–59.

16. Финансовый контроль в СССР. // Вознесенский Е.А. – М.: Юридическая литература. – 1973. – 134 с.

17. Фінансове право України: Підручник. // Воронова Л.К. – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. – 448 с.

18. Визначення основних пріоритетних напрямів діяльності держави у сфері освіти та науки // Григанська С.В. // Проблеми державного управління та місцевого самоврядування в умовах сучасного політичного вибору України. Збірник тез доповідей міжнародної наукової конференції. 11-12 жовтня 2007 року. Запоріжжя: ГУ "ЗІГМУ". – 2007. – Т.3. – С.31-32.

19. Визначення пріоритетних напрямів державного фінансування освіти // Григанська С.В. // Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації: Матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції. 31 жовтня 2007 року. – Т.1. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. – С.41-43.

20. Вища європейська освіта в Україні. // Гуляева Н.М. // Освіта України. – 9–16 лютого 2005 р. – № 3 – С.12.

21. Державно-громадський контроль в сфері вищої освіти // Григанська С.В. // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. – 2006. – № 4. – С. 123-129.

22. Досвід реформування вищої освіти в країнах Центральної та Східної Європи і його значення для України // Григанська С.В. // Наука і вища освіта: Збірник тез доповідей 16-ї міжнародної наукової конференції молодих науковців, м. Запоріжжя, 17-18 квітня 2008 року: у 4 т., Класичний приватний університет. – Запоріжжя: КПУ, 2008. – Т2. – С. 214-215.

23. Державне регулювання відносин на ринку послуг вищої освіти // Григанська С.В. // Актуальні проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України. Матеріали науково-практичної конференції. 27 листопада 2007 року. Видавництво ХарПІ НАДУ: "Магістр", 2007. – С.56-58.

24. Механізми реалізації державної політики в галузі вищої освіти // Григанська С.В. // Держава та регіони. Серія: державне управління. – 2008. – №1. – С. 59-69.

25. Ринок освітніх послуг як об'єкт державного регулювання // Григанська С.В.// Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції "Наука і освіта – 2008". – Т.5. – 3-5 січня 2008 року. – Економіка. Державна адміністрація. – Софія: "Бял ГРАД- БГ" ООД. – С.90-91.

26. Розвиток національного законодавства щодо реформування вищої освіти // Григанська С.В. // Економіка та держава. –2008. – №4. – С.103-106.

27. Розробка заходів розвитку вищої освіти в Україні // Григанська С.В. // Держава та регіони. Серія: державне управління. – 2008. – №2. – С.50-54.

28. Фінансове забезпечення розвитку вищих навчальних закладів на державному рівні // Григанська С.В. // Державне будівництво [Електронне видання Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України]. – 2007. – №2. – Режим доступу до журн.: <http://www.kbuara.kharkov.ua>.

29. Удосконалення державного управління вищою освітою // Григанська С.В. // Держава та регіони. Серія: державне управління. – 2007. – №4. – С.52-58.

30. Методологічні засади оцінювання та прогнозування розвитку вищої освіти в Україні // Гуржій А., Гапон В. // Вища освіта України. – 2006. –№1. – С. 23–31.

31. Університет України і Європейський регіон вищої освіти: процес інтеграції. Проблеми освіти: Наук.-метод.зб. // Дем'яненко Н.М. / Кол.авт. – К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2005. – Вип.42. – С.10.

32. Державна політика незалежної України в галузі освіти // Дем'янчук О. // Нова політика. – 2000. – № 4 – С.26–29.

33. Державне управління, державна служба і місцеве самоврядування: Моногр. / Кол.авт.; За заг.ред. проф. О.Ю.Оболенського. – Хмельницький: Поділля, 1999. – 294 с.

34. Центральні органи управління освітою в законодавстві України // Дзвінчук Д. // Вісн.УАДУ. – 2003. – № 1 . – С.265.

35. Стратегічний менеджмент: цільове управління освітою на основі кваліметричного підходу. // Дмитренко Г.А. – К.: Ін-т змісту і методів навчання (МОУ), 1996. – 130с.

36. Управлінські можливості морального оздоровлення українського суспільства // Дмитренко Г. // Вища школа. – 2003. – № 6. – С. 24–32.

37. Современная школьная реформа в России. // Днепров Э.Д. – М.: Наука, 1998. – С. 156–163.

38. Рынок: как выйти в лидеры. Практика и принципы. // Друкер П.Ф.– М., 1992. – С. 40–57.

39. Система вищої освіти в контексті європейського освітнього простору: позитивні результати і застереження. Загальні збори АПН України // Євтух М., Волощук І. // Педагогічна газета. – 2006. – № 12. – С. 4–5.

40. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні: Моногр. // Єльнікова Г.В. – К.: ДАККО, 1999. – 303 с.

41. Атестація загальноосвітніх навчальних закладів в Україні: передумова, зміст, експеримент: Наук-метод.осіб. // Єльнікова Г.В. – Х.: ТО „Гімназія”, 1999. – 160с.

42. Проблеми управління якістю освіти в Україні в контексті становлення навчального закладу нового типу // Жарая С. // Вісник УАДУ. – 1997. – №4. – С. 175–181.

43. Соціальне партнерство в Україні: Навч.посіб. // Жуков В., Скуратівський В. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 200 с.

44. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. // Журавський В.С. – К.: Видавничий дім "Ін Юрі", 2003. – С.11.

45. Європейська система забезпечення якості вищої освіти // Загородній А. // Вища школа. – 2006. – №4. – С.15–22.

46. Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні // Зайчук В. // Вища школа. – 2002. – № 2–3. – С.3–18.

47. Державне управління післядипломною освітою: проблема специфіки // Коваленко В.П. // Державне регулювання економіки та соціального розвитку територій та підприємств. Т. III. Вип. 14. Серія Державне управління. – Донецьк, ДонГАУ, 2002. – С. 237–247.

48. Специфіка державного управління інноваційним розвитком // Коваленко В.П. // Менеджер. – Донецьк, – 2005. – № 2. – С. 165–175.

49. Теоретичні засади розробки механізму державного управління якістю післядипломної освіти // Коваленко В.П. // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. – К.: Вид-во НАДУ, – 2004. Вип. 1. – С. 232–245.

50. Можливості управлінського впливу на мотиваційну сферу особистості в умовах післядипломної освіти в Україні // Коваленко В.П. // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Фінансово-банківські механізми державного управління економікою України. Т. VI. Вип. 48. Серія Державне управління. – Донецьк: Норд-Прес. – 2005. – С. 284–294).

51. Відкрита модель вищої освіти як базова в період трансформацій // Колисниченко Н. // Вісн.УАДУ. – 2002.- № 2. – С.171–172.

52. Державна освітня політика та її законодавче забезпечення // Красняков Є.В. // Рідна школа. – 2003. – № 7. – С.3.

53. Освіта і наука України – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати.// Кремень В.Г. – К.: Грамота, 2005.

54. Вища освіта і наука – пріоритетні сфери розвитку суспільства у ХХІ столітті // Кремень В. // Вища школа. – 2002. – № 4–5. – С. 3–33.

55. Вища освіта і наука – пріоритетні сфери розвитку суспільства у ХХІ столітті // Кремень В. // Вища школа. – 2002. – №6. – С. 9–17.

56. Удосконалення механізмів фінансування гуманітарної сфери // Лобас В.М. // Менеджер. – 2003. – № 3. – С. 93–101.

57. Проблема адаптації системи вищої освіти України до стандартів європейського освітнього простору // Луговий В.І. // Вища освіта України. – Додаток 3 (т.1) – 2006. – Тематичний випуск – "Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору" – 480 с.

58. Інститут вищої освіти: завдання сьогодення // Луговий В.І. // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 11–18.

59. Удосконалення державного регулювання ринку освітніх послуг // Шилова В.І. // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2006. – № 4. – С. 191-194.

60. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917–1959 рр.): Моногр. // Майборода С.В. – К.: Вид-вщ УАДУ, 2000. – 308 с.

61. Управління вищою школою України в 1917–1920 рр. // Майборода С. // Вісник УАДУ. – 1996. – №2. – С.31–34.

62. Державне управління: Навчальний посібник. – Вид. 2-ге. доп. та перероб. //Малиновський В.Я. – К.: Атіка, 2003. – 576 с.

63. Комплексна оцінка ефективності навчально-виховного процесу. // Матвієнко П.І. – Полтава: ПОПОПП, 2001. – 180 с.

64. Удосконалення нормативно-правового забезпечення управління освітою в Україні // Монаєнко А.О. // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – №10. – С.16–19.

65. Фінансування видатків на освіту та науку як складова фінансової діяльності держави // Монаєнко А.О. //Наше право. – 2008. – №1. – С.101–106.

66. Класифікація видатків на освіту та науку// Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 37. // Монаєнко А.О. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2007. – С. 369–374.

67. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. // Ніколаєнко С. – К.: Знання, 2005.

68. Якість вищої освіти в Україні: погляд у майбутнє / Ніколаєнко С. // Вища освіта. – 2006. – №2. – С. 5–6.

69. Сучасна законодавча основа в системі майбутніх освітнього та наукових процесів в Україні. // Ніколаєнко С. // Вища освіта в Україні. – 2003. – № 4–5. – С.9.

70. Невідкладені завдання Міністерства освіти і науки України на 2006–2010 роки. // Ніколаєнко С.М. – К.: Знання, 2006. – 58с.

71. Фінансування вищої освіти: напрями та тенденції // Ніколенко Ю., Жукова Ю. // Вища освіта України. – 2002. – № 2. – С. 31–36.

72. Общая теория финансов: Учебник/ Под ред. Л.А.Дробозиной. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 210 с.

73. Розвиток вищої школи в умовах змін ринкового середовища // Огаренко В.М. // Актуальні проблеми держ. упр.: Зб. наук. пр. – Вип. 3 (19). – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2004. – С. 136–142.

74. Розвиток вищої педагогічної освіти // Огаренко В.М. // Зб. наук. пр. НАДУ // За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – Вип. 2. – С. 544–551.

75. Перспективи розвитку вищих начальних закладів в Україні // Огаренко В.М. // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. / Редкол.: С.М. Серьогін (голов. ред.) та ін. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2004. – Вип. 5 (19). – С. 28–37.

76. Критерії ефективності управління вищим навчальним закладом // Огаренко В.М. // Вісн. НАДУ. – 2004. – № 2. – С. 248–253.

77. Маркетингові підходи у системі державного управління вищою освітою // Огаренко В.М. // Держави та регіони. Серія державне управління. – 2008. – №1. – С. 164-167.

78. Наукові аспекти управління освітою // Огаренко В.М. // Держави та регіони. Серія державне управління. –2008. – №2. – С. 81–85.

79. Стратегія розвитку освіти: національні та регіональні аспекти / Огнев'юк В. // Вісн. УАДУ. – 2000. – № 3. – С.22–29.

80. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. / Огнев'юк В.О. – К.: Знання України, 2003. – 450 с.

81. Змістовні та організаційні оцінки реформації вищої освіти / Омелянович Л.О. // Вища освіта: сучасні підходи до формування нового змісту освіти у третьому тисячолітті. Зб. тез доп. з метод. роботи. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2001. – С.6–8.

82. Формирование Фонда поддержки высшего образования как фактор совершенствования качества образования/Остапчук В.В. // Збірник матеріалів ІІ між нар.наук.-практ.конф.”Сучасні проблеми управління”: Частина 2 / Уклад.: Б.В.Новіков, І.І.Федорова та ін. – К.: ІВЦ „Політехніка”, 2003. – С.39–40.

83. Організація роботи з іноземними студентами і розвиток міжнародного співробітництва в освіті України: Зб.інформ.-довід.матеріалів / Уклад.: К.М.Лубинець та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – С. 56.

84. Реформування освіти регіону в контексті соціально-економічних проблем / Охрименко І.В. // Освіта і управління, 1998. – С. 8–10.

85. Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд. / Павловський К. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні». – 2005. – С. 81.

86. Оптимізація навчально-виховного процесу: педагогічні інновації / Підласий А.// Освіта і управління. – 2001. – Т. 3. – С. 59–68.